

ATATÜRK'ÜN DİREKTİF VE TAVSİYELERİ İŞİĞİNDA TÜRK TARIMINDAKİ GELİŞMELER (1923-1938)

İbrahim İNCİ*

ÖZET

1923-1938 döneminde tarımla ilgili yasal ve kurumsal örgütlenme büyük ölçüde tamamlanmıştır. Cumhuriyet'in ilk on beş yılında olduğu gibi sonraki yıllarda da tarım politikalarının dayandığı temel bu dönemde atılmıştır. Atatürk, tarımla uğraşan biri olarak çiftçinin sorunlarını çok iyi biliyordu. Köylünün elinde işleyebileceği yeterli toprağı olmadığı gören Atatürk, öncelikle işlenmeyen devlet arazilerinin toprağı olmayan çiftçilere dağıtılmasını, ardından da ülkede genel bir toprak reformuna gidilmesini istemiştir. Çiftçinin yüzyıllardır dert yandığı aşâr felaketinden kurtulması için öncü rol oynayan Atatürk, ülke topraklarının tamamının işlenerek üretimin ve köylünün refahının artması için tarım tekniğinin ve araçlarının modernizasyonu ile yakından ilgilenmiştir. Kendi kurduğu çiftliklerde ileri tarım tekniklerini uygulayarak köylüye örnek olmuştur. Köylünün tefeci zulmünden kurtarılması için zirai kredi kurumlarının oluşturulmasına büyük önem veren Atatürk, İcel'de bir tarım kredi kooperatifinin bizzat kurucu üyesi olarak çiftçiye rehberlik yapmıştır. Tarımla ilgili kurumsal ve yasal düzenlemelere gidilmesi konusunda öncülük yapmış olan Atatürk, kendi döneminde Tarım Bakanlığı teşkilatının daha modern şekilde yeniden kurulmasını sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Tarım, Toprak Reformu, Tarımsal Mekanizasyon, Verimlilik.

* Dr. Celal Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

**THE ADVANCEMENTS ON TURKISH AGRICULTURE IN
THE LIGHT OF ATATURK'S DIRECTIVES AND
RECOMMENDATIONS (1923-1938)**

ABSTRACT

Between the years 1923 and 1938, legal and institutional organizing of agriculture was substantially accomplished. In the first fifteen years of the Republic, the foundations of agriculture policies, which would also go on for the following years, were laid. Atatürk, as a person dealing with agriculture himself, recognized the problems of the farmers. Seeing that the villagers didn't have sufficient land for farming, Atatürk first demanded that the public lands which were not in use be given to the farmers with no land and then he also demanded a public land reform. Atatürk played a key role in saving the farmers from the debacle of tithe, which haunted them for hundreds of years and in order to increase the production and the welfare of the farmers through farming all the public lands, Atatürk was closely interested in the modernization of techniques and vehicles of agriculture. Atatürk served as a model for the farmers by applying advanced techniques on the farms he established. In order to save the farmers from the tyranny of loan sharks, Atatürk paid importance to the constitution of agrarian credit agencies and he guided the farmers as a founder of an agricultural credit cooperative society. Atatürk pioneered some institutional and legal regulations on agriculture. He also ensured the foundation of the Ministry of Agriculture and enacted some laws of vital importance.

Key Words: Atatürk, agriculture, Land Reform, agricultural mechanization, productivity.

Giriş

Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda Türk tarımı 1912'deki seviyesinin bir hayli gerisindeydi. Örneğin buğday üretimi 1914 yılında 3.788.000 tondan 1922'de 2.042.000 tona gerilemişti (Eldem, 1994: 31-33; Tezel, 1994: 101). Sekiz yıl kesintisiz devam eden savaş yıllarında ülke büyük nüfus kaybına uğramıştı. Toprağa nispetle emek daha da kıt faktör haline gelmişti. Tarıma elverişli arazilerin ancak küçük bir kısmı işlenebilmekteydi. Köylünün elindeki tarım aletleri çok geri ve yetersiz durumdaydı. Tarım tekniği ise bir çok yörede ilk çağdaki seviyesinden ileri gitmemişti. Çiftçinin tarlasını sürdüğü saban gayet ilkel, ucuna taş veya demir takılmış ağaçtan yapılmış bir araçtı. Köylünün tarlasına ektiği tohum verimi düşük, ot ve diğer bitki tohumlarıyla karışmış durumdaydı. Köylü ihtiyaç duyduğu krediyi tarımsal kredi kurumlarının yetersizliğinden dolayı yüksek faizlerle tefeci tüccardan almaktaydı. Osmanlı döneminden kalan âşar vergisi gayri safi ürün üzerinden alınması ve mültezimler tarafından toplanması yüzünden köylünün üzerinde büyük bir yük idi. Bitkisel üretim miktarı ve hayvan sayısında I. Dünya Savaşı öncesine göre büyük bir azalma vardı. 1913 yılında sığır sayısı 6.186.000, koyun sayısı 16.079.000 idi (Osmanlı Dönemi Tarım İstatistikleri 1909, 1913 ve 1914, 1997: 10). Bu sayılar 1923-1925 yılları arasında sırasıyla 4.000.000'a ve 15.000.000'a düşmüştür (Tezel, 1994: 355). Ülke nüfusunun yaklaşık %80'i tarım kesiminde çalışmaktaydı ve tarım dışı sektörlerde çalışanlardan daha az gelire sahipti. Milli hasılanın yaklaşık yarısını tarım kesimi üretmekteydi.

Atatürk, Milli Mücadele'den sonra özellikle tarım ve köylünün sorunları üzerinde önemle durulmuştur. O, 18 Mart 1923'de Tarsus'ta çiftçilere yaptığı konuşmada bu konuda şunları söylemiştir: "Çitçiler ...şimdiye kadar, yani üç buçuk sene evveline kadar, vatanın bir çok unsurları içinde en çok zahmet, meşakkat, elem çeken sizdiniz. Herkesten çok çalışan siz olduğunuz halde en çok cefayı çeken sizdiniz. Vatan en çok sizin emeğinize istinat ettiği halde en az bahtiyar ve mesut olan yine sizdiniz. ...Artık bundan sonra böyle olmayacaktır. ...Hepimizin malumudur ki milletin ekseriyeti sizlersi-

niz...” (Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri II 1952: 131). Yine Atatürk 1 Mart 1922’de TBMM’de yaptığı bir konuşmada köylüye ve tarıma verdiği önemi şu sözleriyle vurgulamıştır: “...Türkiye’nin sahib-i hakikisi ve efendisi, hakiki müstahsil olan köylülerdir. O halde, herkesten daha çok refah, saadet ve servete müstahak ve elyak (en layık) olan köylüdür. Binaenaleyh TBMM Hükümetimizin siyaset-i iktisadiyesi bu gaye-i asliyeyi istihsale matuftur...”(Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I 1945: 219). Türkiye İktisat Kongresi’nde çiftçilerin ekonomik problemlerine büyük önem verilmesi de bu yüzdenydi. Atatürk, İzmir’de yapılan Türkiye İktisat Kongresi’ni açış konuşmasında tarımın Türk milleti için hayati öneme sahip olduğunu ve saban kullanmanın ülke toprağına sahip çıkmak anlamına geldiğini şöyle ifade etmiştir:

“Arkadaşlar, kılıç ile fütihat yapanlar, sabanla fütihat yapanlara mağlûp olmaya ve binnetice terki mevki etmeye mecburdurlar. Nitekim Osmanlı saltanatı da böyle olmuştur. Bulgarlar, Sırplar, Macarlar, Romenler sabanlarına yapışmışlar, muhafaza-i mevcudiyet etmişler, kuvvetlenmişler; bizim milletimiz de böyle Fatihler tarafından diyar diyar gezdirilmiş ve kendi anayurdunda çalışmamış olmasından dolayı bir gün onlara mağlûp olmuştur. Bu bir hakikattir ki, tarihin her devrinde ve cihanın her yerinde aynen vakii olmuştur. Meselâ Fransızlar Kanada’da kılıç sallarken oraya İngiliz çiftçisi girmiştir. Bu medeni sabanla kılıç mücadelesinde nihayet muzaffer olan sabandır. Ve Kanada’ya sahip oldu. Efendiler kılıç kullanan kol yorulur, nihayet kılıcı kınına koyar ve belki kılıç o kında küflenmeye, paslanmaya mahkûm olur. Lâkin saban kullanan kol gün geçtikçe daha ziyade kuvvetlenir ve daha çok kuvvetlendikçe daha çok toprağına malik ve sahip olur”(Türkiye İktisat Kongresi 1923-İzmir, Haberler-Belgeler-Yorumlar 1981: 246-247).

Bu çalışmada; Atatürk döneminde köylüyü toprak sahibi yapma çabaları, âşar vergisinin kaldırılmasının önemi, tarımda makineleşme, zirai kredi, zirai öğretim, Tarım Bakanlığı’nın örgütlenmesi konuları, bitkisel ve hayvansal üretimin geliştirilmesi ile ilgili çalışmalar hakkında bilgiler sunulacaktır.

Toprak Mülkiyetiyle İlgili Düzenlemeler ve Köylüyü Toprak Sahibi Yapma Çabaları

Bağımsızlık Savaşı'nı hep birlikte kazanmış ve Cumhuriyet rejimini kabul etmiş bir milletin, ülkenin en önemli kaynağı olan toprağı adil bir şekilde bölüşmesi gerekmektedir. Bu, hem ülke topraklarının verimli olarak işlenmesi, hem de gelir dağılımının daha adil bir duruma getirilmesi ve böylece toplumsal barışın sağlanması için gerekiyordu. Aynı zamanda Cumhuriyet ve demokrasinin geliştirilerek yaşatılabilmesi, ekonomisi tarıma dayalı bir toplumda, toprak mülkiyeti yapısındaki söz konusu çarpıklığın giderilmesine bağlıydı.

Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren toprak üzerinde özel mülkiyeti pekiştirici yasal düzenlemeler yapılmıştır. Anayasa'ya göre özel mülklerin kamulaştırılması, hükümetin arazinin piyasa değerini peşin olarak ödeme şartına bağlandı (Kanun no: 491, Nisan 1924, Düstur, C: 5). Kurtuluş Savaşı'nın örgütlenmesini ve kazanılmasını sağlayan toplumsal ittifakta büyük arazi sahipleri önemli rol oynamışlardı. Cumhuriyet hükümetleri başlangıçta büyük arazi sahiplerinden yana bir tavırla yola çıkmıştır. Ama yönetici aydın bürokrat kadronun mensuplarının bir çoğu, işin başından beri, köylünün mal sahibi olmasını ve köylülük kesiminin iktisadi olarak desteklenmesini kendi siyasal çıkarları ve gelişme politikaları açısından yararlı görüyordu. Cumhuriyet Hükümetlerinin arazi politikası, incelenen dönem boyunca işte bu iki karşıt eğilimler arasında gerilimlerle dolu gel gitle rin etkisi altında biçimlenmiştir (Tezel, 1994:371-372). 1924 Anayasası özel mülkleri güçlendirici bir nitelik taşımaktaydı. Bu anayasa özel mülkleri kamulaştırmayı zorlaştıran hükümlere sahipti. 1925'te kabul edilen Kadastro Kanunu da arazi tasarrufunda özel mülkiyet rejimini pekiştirici bir karakter taşıyordu. Nihayet, 1926 yılında Medeni Kanun'un kabul edilmesiyle özel mülkiyete dayalı yeni hukuk düzeni oluşturulurken, geniş tarım alanları üstünde fiili denetim kurmuş olan güçlü ailelerin, bu arazileri tam malik sıfatıyla tapuya kaydettirmeleri kolaylaşmış oldu (Çalgüner, 1971: 41-42).

Cumhuriyet dönemi yöneticilerinin, 1920'lerde büyük toprak sahiplerinin feodal benzeri güçlerine karşı tavrı almaları doğu illeriyle

sınırlı kaldı. Bu konuda hükümeti harekete geçiren olay, 1925’de doğuda çıkan Şeyh Sait isyandır. Şeyh Sait isyanı sırasında, ayaklanmalarda başı çeken ailelerin, güçlerini, doğuda hüküm süren arazi sahipliği, yani feodal benzeri üretim tarzından aldığı anlaşıldı. Atatürk, 1928 yılında Meclis’i açış konuşmasında, hükümete özellikle doğu illerinde toprağı olmayan çiftçilere toprak tedarik etmek meselesiyle ehemmiyetli olarak uğraşması direktifini verdi. Bir yıl sonraki açış konuşmasında da bu isteğini tekrarladı (Barkan, 1946: 60).

Hükümet, 1927 yılında “idari, askeri ve içtimai” nedenlerle 1500 kadar ailenin Doğu Anadolu’dan batı vilayetlerine nakli için bir kanun çıkarttı. Batı’da iskan edilecek olan bu ailelerin terk ettiği araziler, iskân edilecekleri illerde kendilerine yeni arazi verilmesi şartıyla hazineye intikal edecekti (Kanun no: 1097, Haziran 1927, Düstur, C: 8). Başbakan İnönü’nün 9 Kasım 1929 günü Meclis’te yaptığı konuşmada verdiği bilgilere göre, sözü edilen kanunun çıktığı yıl Doğu’da 20 000 dönümü büyük arazi sahiplerinden kamulaştırılan alanlar olmak üzere, 110 000 dönüm tarım arazisi topraksız köylülere dağıtıldı (İnönü, 1946: 200-201). Bu açıklamalardan anlaşıldığı gibi, özel mülkiyetin kamulaştırılarak muhtaç çiftçilere dağıtılması daha çok siyasi amaçlarla ve Doğu illerine özgü bir uygulama olarak kalmıştır. Dağıtılan topraklar içinde toprak ağalarına ait arazi çok az yer tutmaktaydı. Ne var ki, bu uygulama Doğu’daki feodal benzeri üretim ilişkilerinde belirgin bir iyileşme sağlayamamıştır. Toprakta mülkiyet dağılımını düzenleme konusu üzerinde 1934 yılına kadar pek durulmamıştır. CHP’nin çiftçiyi topraklandırma vadi beraberinde ciddi ve kapsamlı bir uygulamayı getirmedi. Dağıtılan araziler daha ziyade hazine arazisinden köylüye toprak verme şeklindeydi. 1930’ların ortalarına doğru bu tutum değişmiştir. Bu tarihlerden itibaren, Türkiye’deki mevcut toprak mülkiyet dağılımı ve üretim ilişkilerinden rahatsızlık duyan CHP liderleri arasında kapsamlı bir toprak reformu yapma düşüncesi güç kazanmıştır.

Atatürk ve İnönü’nün 1930’ların ikinci yarısında ülkede genel bir toprak reformunun yapılmasıyla yakından ilgilendikleri anlaşılmaktadır. Atatürk’ün 1936 ve 1937 yıllarında Büyük Millet Meclisi’nin

açılış konuşması, genel bir toprak reformunun ülkede başlamak üzere olduğunun habercisiydi. Atatürk bir çok konuşmasında, her çiftçinin emeğini değerlendirebileceği ve geçimini sağlayabileceği kadar toprağa sahip olmasını istemekteydi. Atatürk 1936'daki nutkunda; "Toprak Kanununun bir neticeye varmasını Kamutayın yüksek himmetlerinden beklerim. Her Türk çiftçi ailesinin geçineceği ve çalışacağı toprağa malik olması behemahal lazımdır. Bundan fazla olarak büyük araziyi modern vasıtalarla işleyip vatana fazla istihsal temin edilmesini teşvik etmek lazımdır" (TBMMZC, Devre:5, C:13, 5) sözleriyle konuya verdiği öneme vurgu yapmaktaydı.

Atatürk 1937 yılında Meclisi açılış konuşmasında daha ayrıntılı olarak bu konuda şunları ifade etmiştir: "Milli ekonominin temeli tarımdır. Bunun içindir ki tarımda kalkınmaya büyük önem vermekteyiz. Köylere kadar yayılacak programlı ve pratik çalışmalar bu amacın yayılmasını kolaylaştıracaktır. Bu politika ve rejimde yer alabilecek başlıca önemli noktalar şunlar olabilir: Bir defa, memlekette topraksız çiftçi bırakılmamalıdır. Bundan daha önemli olanı ise bir çiftçi ailesini geçindirebilen toprağın hiçbir sebep ve suretle bölünmez bir nitelikte olması, büyük çiftçi ve çiftlik sahiplerinin işletebilecekleri arazi genişliği, arazinin bulunduğu memleket bölgelerinin nüfus yoğunluğuna ve toprağın verim derecesine göre sınırlandırılması lazımdır"(TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 5, C: 20, 1937: 4).

Atatürk bu nutkunda toprak mülkiyet dağılımını düzenlemek için üç ana ilke ortaya koymuştur. Bunlar: 1) Memlekette topraksız çiftçi bırakmamak, 2) Bir çiftçi ailesini geçindirebilecek toprağın, hiçbir sebep ve suretle bölünmesine izin vermemek, 3) Büyük çiftçi ve çiftlik sahiplerinin işleyebilecekleri arazi genişliğini makul ölçütlerle sınırlandırmaktı. Bu ilkeler, 1937 Ekiminde kurulan Celal Bayar hükümetinin programına aynen alındı. Hükümet programına göre, konuyla ilgili kanun taslağı en kısa zamanda hazırlanarak Meclis'in onayına sunulacaktı (Arar, 1968: 76). 1937 yılı içinde 1924 Anayasası'nda bazı değişiklikler yapıldı. Bu değişikliğe göre peşin ödeme koşulu aramadan, çiftçiyi toprak sahibi yapmak için kamulaştırma mümkün hale geldi. Böylece toprak reformu ile ilgili çalışmaların

önü açılmış oldu (Kanun no: 3115, Şubat 1937, Düstur, C:18). Ancak, bu tarihlerde II. Dünya Savaşı'nın başlaması ve savaşın ülke sınırlarına kadar ilerlemiş olması toprak reformunun bir süre daha ertelenmesine neden oldu. II. Dünya Savaşı yıllarında reform konusu üzerindeki tartışmalar devam etti. İsmet İnönü'nün ifadesiyle, "topraksız köylüyü topraklandırmak" için kanun hazırlama çalışmaları savaş döneminde de sürdürüldü. Yapılan çalışmalar sonucu kapsamlı bir toprak reformu kanunu ancak 1945 yılında çıkarılabildi.

1938 yılına kadar hükümetler köylüye önemli miktarlarda toprak dağıtmıştır. Bu dağıtılan araziler devlete ait arazilerden ibaret kalmış, büyük toprak sahiplerinin elindeki arazilere dokunulmamıştır. 1923-1938 yılları arasında 246 431 aileye toplam 9 983 750 dekar toprak dağıtılmıştır (Barkan 1980: 454).

Yapılan bu çalışmalar Türkiye'de toprak mülkiyet yapısındaki çarpıklığın belli ölçüde giderilmesine katkıda bulunmuştur.

Âşarın Kaldırılması

1923 yılında henüz Cumhuriyet ilan edilmeden önce Atatürk Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı sıfatı ile yayınladığı beyannamede köylüyü yüzyıllardır perişan eden aşarın halkın şikayetçi olduğu ve mağdur kaldığı yönlerinin ıslah edileceğini belirtmiştir. Yine aynı yıl içinde toplanan Türkiye İktisat Kongresi'nde âşarın kaldırılacağı kabul edilmişti (Türkiye İktisat Kongresi, 1923, 1981: 394).

Âşar, prensip olarak, tarımsal gelir üzerine salınmış bir tür gelir vergisi olduğu halde, uygulanmış olan tarh ve tahsil yöntemi, verginin niteliğini ve ekonomik etkilerini de değiştirmiştir. Âşar, vergi matrahı olarak gayri safi ürünü kapsamış olduğundan dolayı, safi ürüne göre hesaplanan vergi yükü çok büyük olmaktaydı (Önder, 1988: 119; Lewis, 1998: 461). Bu vergileme şeklinde girdi fiyatları dikkate alınmadığından, üretim girdisi üzerindeki fiyat artışı, safi ürün üzerindeki vergi yükünü ağırlaştırıyordu. Âşar, iltizam usulünün etkisiyle de halkın üzerinde çok ağır bir yük haline gelmişti (Yaşa, 1965:202; Bulutoğlu, 1976: 141). Âşar Tanzimat döneminde ı-

lah edilmeye çalışılmıştır. Yapılan düzenleme ile âşar vergisi, onda bir olarak standart hale getirilmiştir (Karamürsel, 1989: 168; Lewis, 1998: 461). Söz konusu verginin, yapılan ıslahatlara rağmen, Tanzimat'tan sonra da iltizam usulüyle toplanmasına devam edilmiştir. Âşarın miktarı artırılmış ve 19. yüzyılın sonlarına doğru gayri safi hasılanın %12'si düzeyine çıkarılmıştır (Toprak, 1988: 22).

Cumhuriyet döneminde, yoksul halkın üzerinde büyük bir yük olan âşarın kaldırılması, en önemli konulardan biri olarak görülmüştür. Cumhuriyet'in bu ilk yıllarında tarım sektörünün kalkındırılması gereği çok iyi anlaşılmıştı. Uzun süren savaş yıllarında millet aç kalmıştı. Tarımın geliştirilmesi öncelikle milletin doyurulması için şart idi. Daha çok bu nedenle köylü milletin efendisi olarak kabul edilmişti. Milletin en büyük kısmı olan köylünün durumunun düzeltilmesi meselesi Cumhuriyet'in ilk yıllarında öncelikli konu olarak yöneticilerin önünde duruyordu. Bu yüzden, devlet bütçesinde önemli bir yeri olmasına rağmen, âşar vergisinin kaldırılmasına karar verilmiş (Bulutay-Tezel ve Yıldırım, 1974: 39) ve 17 Şubat 1925 tarihinde 552 sayılı kanunla kaldırılmıştır. Aşâr'ın yerine, bu verginin kaldırılması ile Devlet hazinesinin uğrayacak olduğu gelir kaybını önlemek veya azaltmak için, –aşar toplam vergilerin %20'sinden fazlasını oluşturuyordu– daha başka vergi konulmuştur. Bu vergi, üretildiği yerden altmış kilometre öteye taşınan aşara tabi mahsullerden, un, bulgur gibi gıda maddelerinden ve yaş meyve ve sebzelerden mahallindeki fiyatının yüzde onu nisbetinde alınacaktı (Resmi Gazete, 23 Şubat 1341 (1925) Sayı: 84). Âşar vergisinin kaldırılması köylüde büyük bir memnuniyet yaratmıştır. Bu yüzden o tarihlerde yurdu gezen Atatürk'e çiftçiler büyük sevinç gösterilerinde bulunmuşlardır. Âşarın kaldırılması ile birlikte tarımsal gelişmenin önündeki engellerden biri kaldırılmış oldu. Çiftçi ağır vergi yükünden kurtulduğundan, özellikle geçimlik üretim yapan üreticiler, ürünün tamamına yakınının kendilerine kalacağı düşüncesiyle üretim konusunda daha iyi motive olmuşlardır. Bu durumun ve tarım ürünleri fiyatlarının hem iç hem de dış piyasalarda fiyatlarının yükselmesi neticesi Türkiye'de tarımsal üretim bazı kuraklık yılları istisna edilirse, 1920'lerin sonlarına kadar artmıştır.

Tarımsal Araçların Modernizasyonu ve Tarımsal Kredi Konusunda Yapılan Çalışmalar

Atatürk üretimin ve halkın refahının artırılması için tarım teknik ve araçlarının modernize edilmesine büyük önem vermiştir.

“Küçük büyük bütün çiftçilerin iş makinelerini arttırmak yenileştirmek ve korumak önlemleri vakit geçirmeden alınmalıdır” diyen Atatürk ileri düzeyde bir tarım için çiftçinin modern makine ile donatılmasını ve bunları kullanabilmesi için eğitilmesini kaçınılmaz görüyor, bu konuda her türlü girişimde bulunuyordu (Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I, 1945: 221; Sözen-Arılı, 1981: 62).

3 Mart 1924’te tarım yöntem ve makineleri konusunda daha iyi ve geniş kitlelere ulaşacak bir eğitim sağlamak amacıyla Tarım Bakanlığı yeni bir örgütlenmeye gitti. Öte yandan, Devlet Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren tarımda makineleşmeyi teşvik amacıyla, makineyi kullanacak ve tamir edecek personeli yetiştirmek için tarım ve makinist okulları açtı (Avcıoğlu 1969: 229). Ayrıca hükümet, 1924’de çıkardığı bir yasa ile askere alınan çiftçilere, askerlik esnasında tarım makineleri ve yeni yöntemlerin öğretilmesini öngörüyordu. Yine makineleşmeyi yaygınlaştırmak için, Cumhuriyet’in kuruluşundan hemen sonra Ziraat Bankası 70 traktör almış ve bunların 40 adedini çiftçilere dağıtmış; 30 adedini de kendisi işletmeye koymuştur (Cumhuriyet, 5 Haziran 1924).

Bu dönemde bir yandan devlet, numune çiftlikleri, tarım okulları ve istasyonlarında yeni alet ve makineler kullanılarak örnek olmaya çalışırken diğer yandan bu makineleri satın almak ve kullanmak isteyen çiftçilere gümrük muafiyetleri ve bazı kolaylıklar sağlamıştır. Ziraat Vekâleti aracılığı ile ithal edilen makineler, Ziraat Bankası kredileriyle çiftçiye taksitle satılmıştır. İktisat Vekili Mahmut Esat Bozkurt’un da ifade ettiği gibi memlekette bir çok çiftçi toprağı olduğu halde sermaye malına, yani toprağını sürececek hayvana veya traktöre, pulluk ve diğer tarımsal ekipmanlara, sahip olmadığı için gerekli tarımsal faaliyetleri yürütememekteydi (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: I, C: 26: 110). Ülke tarımının gelişmesi için öncelikle çiftçinin bu sermaye malı ihtiyacının karşılanması gerekmektedir. 1926 yılında

çıkan 752 sayılı yasayla, traktör, motorlu pulluk, biçer-döver, kamyon ve kamyonet sahiplerine tarımda harcadıkları akaryakıt için “mevadd-ı müştaile rüsumu tazminatı” ödenmesi kabul edilmiştir (Resmi Gazete 25 Şubat 1926). Bu kanun gereğince tarımsal faaliyetlerde harcanan akaryakıttan alınan vergi iade edilmiştir. 1927 yılında Ziraat Vekâleti Bütçesi ancak 3 milyon 722 bin lira iken, makine kullanan çiftçiye devlet 1926-1930 devresinde 6 milyon 652 bin lira tazminat ödemiştir (Avcioğlu, 1969: 229).

1923-1924 yıllarında 486'sı devlet malı olmak üzere 501 traktörün bulunduğu belirtilmektedir (Silier 1981: 20). Bu dönem aynı zamanda tarım ürünleri fiyatlarının nispeten elverişli olduğu yıllardı (Bulutay-Tezel-Yıldırım 1974: 70-80). Tarım ürünleri fiyatlarındaki artış, tarımda makineleşmeyi teşvik eden önemli bir faktör idi. İktisat Vekili Şakir Beyin 10 Haziran 1930'da TBMM'de yaptığı açıklamaya göre 1930'da Türkiye'de bulunan traktör sayısı 1844 idi (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, C: 20, 1930: 175).

1929 yılından itibaren iktisadi bunalım yılları içinde tarımsal ürün fiyatlarının hızla düşmesi, petrol yakan traktörlerle tarım yapılmasını ekonomik olmaktan çıkarmıştı (Cumhuriyet 15 Nisan 1928). Mali sıkıntı ve ödemeler dengesi açıklarının arttığı yıllarda bu muafiyetleri bir avuç büyük arazi sahibi için sürdürmek sosyal ve ekonomik açıdan hükümet için anlamını yitirmişti (Cumhuriyet, 3 Mayıs 1929; Tezel, 1994: 418).

Bu yüzden hükümet, yeni önlemler almak zorunda kalmış, 10 Haziran 1930'da TBMM'den geçen 1710 sayılı “Ziraat Makinelerinde Kullanılan Mevadd-ı Müštaile Hakkındaki 752 ve 1527 Sayılı Kanunlara Müzeyyel Kanun” ile tarım makinelerinde kullanılan petrol ve benzin üzerindeki muafiyeti kaldırmıştır. Yasa, petrol ile çalışan traktör kullananların, artık bunları kullanmayacakları için, traktörlerinin tazmin edileceğini de hükme bağlamıştı (Resmi Gazete, 19 Haziran 1930). Bu durumdaki traktör sayısı İktisat Vekili Şakir Beyin 10 Haziran 1930'da TBMM'de verdiği bilgiye göre 1844 idi (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, C: 20, 1930:175). Tazminat kapsamına traktör ve biçer-döverlerin yanı sıra, traktörlerin tamamlayı-

cısı kabul edilen pulluk, disk pulluk, tulumba ve çayır makinesi de girmekteydi.

Öte yandan, Bakanlık küçük çiftçilerin işlerini daha rahat, seri ve mükemmel yapabilmeleri için modern tarım makine ve aletlerin temininde büyük çabalar harcamıştır. 1923-1925 yıllarında köylüye 200.000 lira değerinde 7677 pulluk dağıtmıştır. Ayrıca yerli pulluk üretimini teşvik için 26 Mart 1931 tarihinde 1797 sayılı Pulluk Kanunu kabul edilmiştir. Bu kanunu uygun olarak ülke içinde pulluk imalatını artırmak için pirimler verilmiş ve yerli imalathanelere faizsiz, uzun vadeli krediler açılmıştır (Resmi Gazete, 2 Nisan 1931).

Sözü edilen bu teşviklerin kısa sürede etkisi görülmüş, ülkedeki pulluk miktarı ihtiyacı karşılamaktan uzak olsa da, önemli ölçüde artmıştır. 1927'de 210.000 olan pulluk sayısı (İsmail Hüsrev, 1934: 42) 1936 yılında 410.360'e yükselmiştir (İstatistik Yıllığı, 1940-1941, 1941: 286).

Çiftçinin modern aletlerle donatılması konusunda pulluk dışında diğer ziraat aletlerinin de ülke çapında yaygınlaştırılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Üretim artışında büyük etkisi olan tohumların mekanik şekilde temizlenmesini temin için Tarım Bakanlığı 65.000 liralık 912 adet kalbur makinesi almış ve bir kısmını uzun vadelerle ödemek şartıyla çiftçilere dağıtmıştır. Bakanlık, bu makinelerin geri kalanlarını tohum temizleme teşkilatı hizmetine vererek köylünün tohumunu temizlemeye çalışmıştır. 1923-1933 yıllarında temizlenen tohum miktarı 20.000 tonu aşmıştır (Gökköl 1935: 258). Hububat tohumlarını ağırlık ve hacim yönüyle sınıflandıran ve temizleyen selektör makinelerinin yaygınlaşması için Tarım Bakanlığı'nın çalışmaları olmuştur. Bakanlık bu makinelerden 1930'lu yıllarda çeşitli illere 185 adet dağıtmıştır (Ziraat Alet ve Makineleri Raporu 1939: 88). 1933 tarihinde traktör, pulluk ve karasaban dışındaki diğer tarım makine ve aletleri şunlardı; 54.000 adet her çeşit tırmık, 2.770 tohum ekme makinesi, 4.668 orak makinesi, 2.235 biçer-bağlar, 728 harman makinesi ve 2.947 adet tımaz ve kalbur makinesi (İstatistik Yıllığı 1940-1941, 1941: 287).

1930'lu yıllarda Türk tarımı ülke içinde üretilmesi planlanan tarım makine ve aletleriyle donatılmaya çalışılmıştır. Bu uygulama, o tarih-

lerde Devletin içinde bulunduğu mali sıkıntılar ve ödemeler dengesi açıklarının neden olduğu döviz kıtlığı dikkate alındığında rasyonel bir tedbir olarak görölmektedir

Tarımsal kredi alanında asıl vazifeyi gören Ziraat Bankası, Osmanlı döneminden Cumhuriyet dönemine intikal eden bir kurumdur. Osmanlı Devleti döneminde, Ziraat Bankası kurulmadan önce, tarım kesimine kredi verme işini Memleket Sandıkları üstlenmişti.

1863 senesinde bugünkü Bulgaristan coğrafyasında yeni oluşturulan Tuna vilayetinin valisi olan Mithat Paşa, yönetim sahası içinde bulunan köylerin ve küçük çiftçilerin kredi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla Memleket Sandıkları adını verdiği müesseseleri kurmuştu (Köylü, 1963: 300). Memleket Sandıkları ülke çapında kısa sürede önemli bir gelişme göstermişti.

1883 yılında sandıklara sürekli bir sermaye kaynağı sağlamak için âşarın onda biri oranında menafi hissesi adı ile ek bir vergi kondu ve sandıkların adı Menafi Sandıkları'na çevrildi.

Gerçekte çok yararlı bir amaç için kurulmuş olan bu teşkilat, 26 yıl kadar yaşadıktan sonra borçların geri alınamaması ve özellikle kötü idare yüzünden bozulmuştur. Bu nedenle 1889 yılında var olan Menafi Sandıkları kaldırılmış ve bunların yerine Ziraat Bankası kurulmuştur. Menafi Sandıkları'ndan Ziraat Bankası'na devreden sermaye miktarı 2.200.000 liraydı. Hazineden yapılan tahsisatla Ziraat Bankası'nın sermayesi 10.000.000 lira olarak belirlenmiş ve banka sermayesinin, daha önce yapıldığı gibi âşara yapılan ilavelerle artırılması sağlanmıştır (Köylü, 1963: 301).

Ziraat Bankası, kurulduğu tarih olan 1889'dan, 1910 yılına kadar 2.414.500 çiftçiye toplam 1.557.800.000 kuruş kredi vermiştir (Güran, 1998: 155).

Ziraat Bankası Osmanlı Devleti'nden devralınan yerli bankaların en büyüğüdü ve Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında iflasın eşiğindedi. Hükümet bankanın kurtarılmasını önemli bir konu olarak ele aldı. Banka'nın sermayesine bütçeden aktarma yapıldı. Osmanlı Bankası'nın Ziraat Bankası'na kredi açması sağlandı. 1925'in sonunda bankaya sağlanan yeni fonlar 7.000.000 TL'yi bulmuştur.

Ziraat Bankası'nın nominal sermayesi 1924 yılında 30.000.000 milyon TL'ye yükseltilmiştir. 1925 yılında arazi vergisi tahsilatının %6'sı Banka'nın sermaye hesabına aktarılmış ve Banka'nın öz sermayesi önemli ölçüde artmıştır. 1930'da Bankanın nominal sermayesi ise 100.000.000 TL'ye çıkartılmıştır (Tezel, 1994: 409).

Banka, 1937 yılına kadar, bir özel tarım kredileri kuruluşu olmaktan çok bir ticaret bankası gibi çalıştı. 1924 yılında işleyişini düzenlemek için çıkartılan kanun, sermayesi devlete ait olduğu halde bankaya bir özel şirket statüsü getirmişti (Atasagun 1939: 215, Avcıoğlu, 1968: 232). Banka'nın yönetimi de, 1920'ler ve 1930'larda daha çok kâr elde edebilmek için, faiz oranlarının düşük tutulduğu tarım kredilerine ayrılan fonları sınırlamış, daha çok ticari kredilere yönelmiştir. Ziraat Bankası daha çok tüccara ve büyük toprak sahiplerine kredi açmış, Banka'nın kredilerinden küçük çiftçiler yararlanamamıştır (Cumhuriyet 15 Ekim 1928). Yine de tarım kesimine sağlanan kredilerin hacmi 1923 öncesine göre bir hayli artmıştır. Ama 1923-1940 arasında, Banka'nın sağladığı toplam kredilerin %60'ı ile %80'i arasında değişen bir bölümü ticari kredilere ayrılmıştır (Tezel, 1994: 409).

Hükümet, 12 Haziran 1937 yılında 3202 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası Kanunu'nu yürürlüğe koydu. Banka'nın statüsü bir iktisadi devlet girişimine dönüştürüldü. Kanun'un gerekçesinde, doğrudan tarımla uğraşan çiftçilere öncelikle kredi verileceği belirtiliyordu. Arazi sahibi olmaktan başka bir işlevi olmayan, tarımsal üretimde etkin bir yeri bulunmayanlara tarımsal kredi verilmesinin önlenmesinden söz ediliyordu (Resmi Gazete 12 Haziran 1937, Sayı: 3629). Banka kredilerini daha çok küçük üreticilere yönelmeyi amaçlayan kanun tasarısı, Meclis'teki hararetli tartışmalardan sonra kabul edilmiştir. Büyük arazi sahibi olan milletvekilleri, Ziraat Bankası kredilerinin küçük üretici köylülere yönlendirilmesi girişimlerinden dolayı hükümetin iktisat politikasından rahatsız olmaya başlamışlardı (Tezel, 1994: 410). 1937 kanunu merkezi hükümet bütçesinden Ziraat Bankası'nın sermaye hesabına yapılacak aktarmaları yükseltmiştir. Ziraat Bankası'nın tarım satış ve kredi kooperatiflerinin bir üst bankası olarak çalışmasıyla ilgili görevleri genişletilmiş-

tir. Banka hükümet tarafından tarımsal kredi işlevi dışında başka konularda da görevlendirilmiştir. Banka 1930'larda buğday fiyatının desteklenmesi, ayrıca fakir köylülere ve doğal afetlerden zarar gören çiftçilere tohumluk, iş hayvanı, üretim araçları sağlanması gibi işler de üstlenmiştir.

Küçük üretici köylülerin banka kredisi alma konusunda karşılaştıkları en önemli güçlük, yeterli bireysel güvence gösterememeleriydi. Ülkedeki tarımsal arazilerin kadastro yapılmamış idi. Milyonlarca köylü ailesinin elinde işledikleri arazilere ilişkin tapu senetleri bulunmuyordu. Hükümet, köylülerin zincirleme kefalet yoluyla banka kredisi alabilmelerine imkan sağlamak için, 1924 yılında, tarım kredi kooperatiflerinin kuruluşunu teşvik edici hükümler getiren bir kanunu Meclis'ten geçirdi. 21 Nisan 1924 tarih ve 498 sayılı, 13 maddelik İtibar-ı Zirai Birliği Kanunu, tarım kooperatiflerine ilişkin ilk yasal düzenlemedir (Düster, 3.Tertip, C.5, 1924 (1340): 1090. Kısa vadeli küçük tarım kredisinin, Ziraat Bankasından ayrı olarak çiftçilere dağıtılması amaçlanmıştır. Ne var ki, 1929 yılına kadar kurulan kredi kooperatiflerinin sayısı çok sınırlı kalmıştır (Cevdet Nasuhi, 1931: 1934) .

1929'da 1470 sayılı "Zirai Kredi Kooperatifleri Kanunu" TBMM'in gündemine geldi. Bu kanun, 1924 tarih ve 498 sayılı "İtibarı Zirai Birliği Kanunu"nun uygulamada karşılaştığı sorunlara çözüm üretmek için hazırlanmıştır. 5 Haziran 1929 tarihinde çıkarılan 1470 sayılı yasa 24 maddeden oluşmaktadır. Bu yasaya göre en az 100 haneli ve 500 nüfuslu köy veya köylerde, "sınırsız sorumlu" kasaba ve şehirlerde "ortaklık paylarının beş katına kadar sorumlu" kooperatif şirketler kurulabilecekti. Bu kooperatifler Ziraat Bankası'nın sürekli denetimi altında olacaktı. Bu yasaya göre kooperatifler illerde "İl Birlikleri" kurabileceklerdir. Bu yasa kooperatiflerin ana bankası olarak Ziraat Bankası'nı adres göstermekteydi.

Atatürk bu dönemde, bir yandan kooperatif mevzuatının geliştirilmesi üzerinde dururken, diğer yandan da konu hakkında kamu oyunu bilgilendirmekteydi. Örneğin 1 Kasım 1929 tarihli TBMM açılış konuşmasında şöyle seslenmiştir : "Bu sene Zirai Kooperatif

Teşkilatına başlanmış olması bilhassa memnuniyetimize mucip oluyor. Bu kooperatifleri memleketin her tarafına teşmil etmeyi ziyade iltizam ediyoruz” (Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I, 1945: 347).

1929’da çıkarılan 1470 sayılı yasanın ilk uygulama sonuçları Atatürk’ü sevindirmişti. Bu kanuna göre ilk Zirai Kredi Kooperatifi, 18 Eylül 1929’da Giresun’un Bulancak ilçesinde kuruldu. 1929 yılı sonuna kadar Türkiye’de 64 zirai kredi kooperatifi kuruldu. Köylü, ayaklarına kadar ucuz ve formalitesiz kredi getiren kooperatifleri sevmişti. Adana’da da sekiz zirai kredi kooperatifi kurulmuştu.

Satış kooperatifleri ile ilgili olarak çıkartılan kanuna paralel 21 Ekim 1935 tarih ve 2836 Sayılı Yasa ile, kredi kooperatifleri için bir düzenlemeye daha gidilmiştir. Bu yasa ile Tarım Kredi Kooperatifleri daha düzenli çalışan ve çiftçiye daha iyi hizmet veren kuruluşlar haline getirilmiştir.

Atatürk kooperatifçiliğin, özellikle de tarımsal kooperatifçiliğin, kalkınma için gerekliliğine inanmış; çeşitli konuşmalarında bu konudaki görüşlerini ve siyasi kararlılığı dile getirmiştir. Kooperatifçiliğe ilişkin düzenlemeler ve uygulamalar üzerinde tartışmasız yönlendirici etkide bulunmuş olan Atatürk, kurumsallaşma açısından ilk önemli girişimleri gerçekleştirmiş; bu bağlamda bir tarım kredi kooperatifinin örgütlenmesine, kurucu ortak olarak öncülük etmiştir (Tecer, 2006: 76).

1936 yılında Atatürk bir çiftçi olarak, İçel’in Tekir Köyü’nde 36 çiftçi ile beraber, 2836 sayılı yasaya göre bir tarım kredi kooperatifi kurmak için, 30 Haziran 1936 günü Silifke Ziraat Bankası’na başvurmuştur. Kooperatifin bir numaralı kurucu üyesi olarak, kooperatif kuruluş işlemlerinin tamamlandığını kendisine bildiren zamanın Başbakanı İnönü’ye bir telgrafla yanıt verir: “Tarım kredi kooperatiflerinin ilki olan Tekir Kooperatifi’nin muamelelerinin bittiğini sevinerek öğrendim. Bu kooperatife bir sayılı üye olarak bulunmamı muhabbetle yad etmenize teşekkür ederim. Tarım Kredi Kooperatiflerinin bütün yurdu kaplamasını başarılı gayretlerinizden bekliyoruz”(Atatürk’ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV, 1964: 576).

Tarım kredi kooperatiflerinin sayısı 1929'da 65'ten 1938'de 589'a; kooperatiflere üye olanların sayısı da 1929'da 4.000'den 1938'de 114.000'e yükselmiştir. Kredi kooperatiflerinin yaygınlaşması daha çok ihraç ürünleri üreten kıyı bölgelerinde meydana gelmiştir. Tarımsal kredi kurumlarının faaliyete geçmesiyle birlikte köylü tefecilerin baskısından önemli ölçüde kurtulma imkanına kavuşmuştur.

Ziraat Vekâleti'nin Örgütlenmesi

Türkiye'de tarımsal gelişimin daha hızlı istikrarlı bir biçimde gerçekleştirilebilmesi için bu dönemde Atatürk'ün direktifleriyle kurumsal ve yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bu sayede tarımı ıslah konusu yetkili ellere verilerek çalışmaların sürekliliği sağlanmıştır.

Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında, tarım kesimine hizmet götüren en üst düzeydeki resmi örgüt Ziraat Vekâleti idi. Bu kurum, kimi yıllarda merkez ve taşra birimleriyle bağımsız bir statüde, çoğunlukla da İktisat Vekâleti içinde faaliyet göstermiştir.

Cumhuriyet'in ilanından önceki "Meclis Hükümeti" döneminde, 2 Mayıs 1920 tarih ve 3 sayılı "Türkiye Büyük Millet Meclisi ve İcra Vekillerinin Sureti İntihabına (Seçim Şekline) Dair Kanun" çıkarılmış; bu kanunla ticaret, sanayi, ziraat, orman ve madenlerle ilgili işlerin İktisat Vekâletince yürütüleceği belirtilmiştir. İktisat Vekâleti içinde tarım kesimiyle ilgili olarak Ziraat, Orman ve Veteriner Umum Müdürlükleri yer almıştır (Zincircioğlu, 1994: 8).

25 Mart 1924'de yürürlüğe giren 432 sayılı "Ziraat ve Ticaret Vekâletleri Teşkilî Hakkında Kanun"un 1. maddesi ile daha önce tarımla ilgili hizmetleri yürütmekle görevli İktisat Vekâleti kaldırılarak yerine Ziraat ve Ticaret Vekâletleri kurulmuştur (Düstur, 3.Tertip, C.5, 1924: 670). Ancak, 16 Ocak 1928 tarih ve 1200 sayılı "Ticaret ve Ziraat Vekâletlerinin Tevhidi (Birleştirilmesi) ile İktisat Vekâleti Teşkilî Hakkında Kanun" ile Ziraat Vekâleti tekrar kaldırılmış; kendisine bağlı Ziraat, Orman ve Veteriner Umum Müdürlükleri de yeniden İktisat Vekâletinin birimleri haline gelmiştir (Resmi Gazete, 16 Kanunusani 1928, Sayı: 793). Daha sonra 30 Aralık 1931 tarih ve

1910 sayılı Yasa ile Ziraat işleri bir kez daha İktisat Vekâleti'nden ayrılarak, yeniden oluşturulan Ziraat Vekâleti'ne bırakılmıştır. Bu Yasadan uzunca bir süre sonra 4 Haziran 1937 tarih ve 3203 sayılı Yasayla Ziraat Vekâleti'nin merkez ve taşra örgütlenmesi, görev ve yetkilerinin de ayrıntılı olarak belirlenmesi, 1923-1938 döneminin en önemli girişimlerindendir (Zincircioğlu, 1994: 9-58).

Ziraat Vekâleti'ne 3203 sayılı kanunla kısaca şu yetki ve görevler verilmiştir:

Ziraat Vekâleti devlet teşkilatı içinde memleketin ziraat, hayvan ve orman siyasetlerinin takibine ve bu konulara giren işlerin iktisadi durumlarına göre düzenlenmesine, ıslahına ve teşkilatlandırılmasına ve gelişmesine ilişkin hizmetleri ve genel ve özel kanunların kendisine yüklediği görevleri yapmakla mükelleftir.

Ziraat Vekâleti, Ziraat Vekilinin emrinde;

Bir Müsteşar,

Bir Teftiş Heyeti Reisliği,

Bir Hususi Kalem Müdürlüğü,

Bir Ziraat İşleri Umum Müdürlüğü,

Bir Veteriner Umum Müdürlüğü,

Hükmi şahsiyeti haiz bir Orman Umum Müdürlüğü,

Bir Hukuk Müşavirliği,

Pamuk, Zat, Levazım, Neşriyat, Evrak ve Seferberlik Müdürlükleri ile idare olunur.

Kanunun diğer maddelerinde yukarıda adı geçen idarecilerin görev, sorumluluk ve yetkileri de belirlenmiştir.

Bu yasa ile sektör ilkel konumdan çıkarılıp üreticinin refahının sağlanması doğrultusunda, tarım, hayvancılık ve ormancılık alanında yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bu düzenlemelerde öngörülen hizmetlerin görülmesi için özellikle taşra düzeyinde örgütlenmeler yapılmıştır.

Ziraat Bakanlığı'na bağlı Ziraat İşleri Umumu Müdürlüğü'nün Bakanlığın bünyesinde bulunan müdürlükler arasında üstlendiği görevlerin genişliği açısından ayrı bir önemi vardır. Bu kurum, ülke ta-

rımının kalkınması yönünde gerekli çalışmalarını yapabilmek için yetki ve sorumluluklarla donatılmış, Bakanlığın aldığı hemen hemen tüm kararların icracısı bir organ olmuştur.

3203 sayılı yasanın 6. maddesine göre Ziraat İşleri Umum Müdürlüğü'nün görevleri Şu Şekilde belirtilmekte idi:

Ziraat Bakanlığı'nın direktifleri dahilinde ülkenin ziraat siyasetini yürütmek, ziraat istihsalatını iktisadi vaziyetlere göre tanzim ve ıslah etmek, üretimin iyileşmesine tesir edecek olan ıslah, deneme, üretme ve temizleme müesseseleri kurmak.

Ziraat mahsullerine zarar veren her türlü hastalık, haşarat, hayvanlar ve tabii hadiselerle savaşmak. Bir bölgeden diğeri bölgeye geçebilecek ve yabancı memleketlerden gelebilecek hastalık ve haşarata karşı korunma tedbirleri almak.

Dış ülkelerden getirilecek her çeşit üretim vasıtalarının ithalini ve memleketten çıkarılacak olanların ihracını kontrol, tahdit ve men etmek.

Ziraat sulama işletmesini yapmak ve ziraata ait küçük sulama ve kurutma tesisleri vücuda getirmek.

Tarım mahsullerinin memleket için işlenip kıymetlendirilmesine çalışmak ve bunun için lüzumlu tesisatı kurmak, kurdurmak.

Zirai üretimi canlandıracak ve çoğaltacak teşkilat meydana getirmek ve tedbirler almak, köy ekonomisinin düzeltilmesi ve düzenlenmesi için uğraşmak.

Zirai öğretimi teşkilatlandırmak.

Ziraat alet ve makinelerini yapmak, teşvik ve kontrol etmek.

Ziraat oda ve kurumlarını canlandırmak ve murakabe etmek

Bunlara ilave olarak, hususi kanunlarla yapılması kendisinden istenen işleri yapmak ve ziraat mevzuuna giren her türlü hizmeti görmek. (Resmi Gazete, 14 Haziran 1937, Sayı: 3630).

Ele alınan dönem içerisinde Ziraat İşleri Umum Müdürlüğü'ne bağlı Őube sayısı artmıştır. Genel Müdürlüğe bağlı vilayetlerdeki teşkilatlar ise, Teknik Ziraat Müdürlükleri adı ile kurulmuş olup, Zira-

at Başmüdürlükleri, Mıntıka Ziraat Mütéhassıslıkları, Ziraat Mualimlikleri, Zirai Müesseseler, Zirai Mücadele Teşkilatı, Ziraat Mektepleri ve Kurslarından oluşmaktaydı (Ziraat Vekâleti Teşkilat ve Vazifelerine Kısa Bir Bakış, 1954: 6). Çeşitli kaynaklardan elde edilen zirai bilgilerin çiftçiye ulaştırılması ve bilfiil bu bilgilerin tatbik edilip gösterilmesi, öğretilmesi ile görevlendirilmiş olan Teknik Ziraat Teşkilatı 1950 yılında 6 vilayette faaliyette bulunmakta idi (Özek, Cumhuriyet, 8 Temmuz 1954). Bu tarihlerde Ziraat İşleri Umum Müdürlüğü'ne bağlı olup ülkenin hemen her bölgesinde faaliyette bulunan ve memleket ziraatının gelişmesi için çeşitli konular üzerinde araştırma yapan bir çok müessese mevcut idi. Bu müesseseler halka en iyi vasıfta tohum ve fidan yetiştirip dağıtmaktaydılar.

Tarımsal Öğretim Konusundaki Çalışmalar

Tarımsal eğitim konusuna Atatürk büyük bir önem vermiştir. Daha Türkiye İktisat Kongresi'nde “âli tahsil için bir ziraat mektebi” açılması karara bağlanmıştır. Yine Kongre'de her livada, yakın köyler için açılacak leyli mekteplerde ameli ve nazari ziraat derslerinin gösterilmesi, kışla ve askeri talimgahlarda ameli ziraat tedrisatı yapılması, köylülere ziraat usullerini öğreten kitap ve dergilerin ücretsiz dağıtılması, ziraatla ilgili konferanslar verilerek köylünün bilgilendirilmesi kararlaştırılmıştır (Türkiye İktisat Kongresi 1923, 1981: 390-391).

Milli Mücadele sonrasında tarımsal eğitimle ilgili ilk uygulama daha çok, II. Meşrutiyet döneminde kurulan zirai öğretim sisteminin birinci ve ikinci kademelerini yeniden kurmak şeklinde gerçekleşti. 1922 yılında çıkarılan 254 sayılı Kanunla (Düstur, III. Tertip, C: 3, 1922: 177) 12 yerde Orta Ziraat Okulları açıldı. Bu okulların idaresi ve parasal desteği Ziraat Bankası'nca sağlanacak, eğitim şekli ve programları İktisat Vekâleti'nce denetlenecekti (Ayas 1948: 641). Bu okullar iki yıl içinde Ankara, Bursa, Adana, Konya, Kastamonu, Erzurum, Çorum, Erzincan, Edirne, İzmir, Sivas ve Kepsut'ta kurulmuştur. Cumhuriyet döneminde tarımda ilk makineleşmenin yürütüldüğü bu yıllarda Ankara ve Adana'da ilkokul mezunlarını kabul eden üç yıllık Ziraat Makinist Okulları açılmıştır (Tekeli-İlkin, 1988: 43).

Bu okullara ilkokul bitirenler alınıyor ve üç yıl müddetle okutulup orta okul derecesinde bir tahsil verildikten sonra mezun ediliyordu.

Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren zirai öğretim konusuna hükümetlerin ciddi bir şekilde eğilmelerinin en önemli nedenlerinden biri Atatürk'ün bu konuda verdiği direktifler olmuştur. Atatürk, milli ekonomimizin temeli olarak gördüğü ziraatın bilimsel usullerle yapılmasının önemine 1 Kasım 1926 tarihinde yaptığı TBMM'ni açış konuşmasında şu sözleriyle dikkat çekmiştir:

“Memleketimizin bir ziraat memleketi olduğu göz önüne alınırsa bizim başlıca kuvvet ve servet mesnedimizin toprak olduğu tezahür eder. Cesaretle söylemeliyiz ki, memleketimizin zirai sahada müsaait olduğu inkişafı temin edecek ilmi ve ameli iktidara sahibi salahiyyet mütehasıslarımız azdır... Binaenaleyh, zirai teşkilatımızı, ziraat mekteplerimizi, zirai faaliyetlerimizi fenni usuller dahilinde, esasından tanzim edecek tedbirleri hakiki erbabı delaletiyle ittihazda tereddüde yer olmadığı kanaatindeyim” (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: II, C: 27, 1926: 4).

Atatürk'ün bu tavsiyeleri dikkate alınarak 1927 yılında, Ziraat ve Baytar Enstitüleriyle Âli Mektepleri Tesisine ve Ziraat Eğitiminin Islahına Dair Kanun'un çıkarılması ile orta ve yüksek seviyedeki ziraat okullarının yeniden teşkilatlanmasına başlanılmıştır (Tekeli-İlkin, 1988: 43). Bu yasa ile Türkiye'de tarım konusunda yeni bir dönemin açıldığı söylenebilir. Çünkü, bu tarihten sonra tarımda radikal tedbirler alma lüzumu duyulmuş ve ziraat kültürünü yaymak, zirai istihsalı artırmaya yarayacak bilgi ve teknikleri öğretmek, yeni ziraat usullerini köylülerin ayağına kadar götürmek mümkün hale gelmiştir (Mağden, 1959: 43).

Osmanlı'dan devralınan ziraat okullarının çoğu yetersiz görülmüş, kuraklık dolayısıyla zirai üretimin çok düştüğü 1928 yılında Halkalı Ziraat Okulu ile birlikte orta dereceli ziraat okulları geçici olarak kapatılmıştır (Tezel, 1994: 414). Bu okulların hocaları yeni zirai bilgi ve usulleri öğrenmeleri için, çoğunluğu Almanya'ya olmak üzere, değişik Avrupa ülkelerine gönderilmişlerdir. Yurt dışında öğrenim gördükten sonra Türkiye'ye dönen bu hocalarla birlikte zirai öğretim

1930 yılından itibaren yeniden teşkilatlanmaya başlamıştır. Bu tarihte Yüksek Ziraat Mektebi kurulmuştur. Yüksek Ziraat Mektebi öğrencileri Atatürk Orman Çiftliği'nde staj yapmaya başlamışlardır. Yine 1930 yılından itibaren İstanbul Halkalı'daki yüksek okul yerine bir Orta Ziraat Mektebi açılmıştır. Bu okulu Bursa, İzmir ve Adana'da açılan okullar izlemiştir. Daha önce bu okullara ilkokulu bitirenler alınırken, yeni açılan okula orta okulu bitirenler alınıyordu. Yani bu yeni açılan Orta Ziraat Mektepleri lise ayarında ziraat okulları idi.

1930'da Ankara'da kurulmuş olan Yüksek Ziraat Mektebi 20 Haziran 1933 tarih ve 2291 sayılı kanunla Yüksek Ziraat Enstitüsü haline getirilmiştir (Resmi Gazete, 20 Haziran 1933 Sayı: 2432). Bu Enstitü Ziraat, Ziraat Sanatları, Tabii Bilimler, Veteriner ve Orman Fakültelerinden oluşuyordu (Ayas, 1948: 662). Yüksek Ziraat Enstitüsü'ne çok sayıda Alman profesör getirilmiştir. Başlangıçta hemen hemen tüm kürsülerin başında Alman profesörler bulunmuştur. Dersler ilk yıllarda Almanca olarak verilmiştir. Alman profesörler 1942 yılına kadar kürsü başkanları olarak hizmet vermişler, bu tarihten sonra kürsüler yetişen Türk öğretim üyelerine geçmiştir. Yüksek Ziraat Enstitüsü'nden kurulduğu tarih olan 1933 yılından 1946 yılına kadar 1666'sı erkek ve 102'si kız olmak üzere toplam 1768 öğrenci mezun olmuştur (Mağden 1959: 58). İncelenen dönemde açılan zirai öğretim kurumlarından değerli bilim adamları ve teknik elemanlar yetişmiştir. Ancak, ülkenin genişliği, kırsal kesimin 40 bine yaklaşan köy ve mezralardaki dağınık yerleşimi ve ulaşım imkanlarının kısıtlılığı karşısında az sayıdaki tarım okullarından yetişen ziraatçıların ihtiyaca cevap veremeyeceği açıktır. Öte yandan Cumhuriyet hükümetlerinin, kırsal kesimde üretimin içinde çalışma eğilimine sahip yeterli sayıda teknik personeli yetiştirmekte fazla başarılı olamaması, tarımsal gelişmenin sınırlı kalmasına yol açan en önemli nedenlerden biriydi (Tezel, 1994: 415).

Bitkisel Üretimin Islahı ve Geliştirilmesine Yönelik Çalışmalar

Köylünün üretimini artırıp refah düzeyini yükseltebilmesi için ileri tarım tekniğinin öğretilmesi, tarlasına ve bahçesine ekip diktiği tohum ve fidelerin ıslah edilmiş verimi yüksek cinsler olması gerekir.

Bu yargı bitkisel üretimde olduğu kadar, hayvancılık konusunda da geçerlidir. Atatürk, 1 Mart 1922'de Meclis'i açış konuşmasında çiftçinin refahını artırmak için tarımın ıslahı konusunda yapılması gerekenleri şu sözleriyle ifade etmiştir:

“Türkiye'nin sahibi hakikisi ve efendisi, hakiki müstahsil olan köylüdür. O halde, herkesten daha çok refah, saadet ve servete müstahak ve lâıyk olan köylüdür. Binaenaleyh, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin siyaset-i iktisadiyesi bu gaye-i asliyeyi istihsale matuftur. Milletın çiftçilikteki mesaisini asri tedabir-i iktisadiye ile haddi âzamiye isal etmeliyiz. Köylünün netayiç ve semerat-ı mesaisini kendi menfaati lehine haddi âzamiye iblâğ etmek siyaset-i iktisadiyemizin ruh-u esasidir. Binaenaleyh, bir taraftan çiftçinin mesaisini tezyid edecek ve müsmir kılacak malûmat, vesait ve alâti feniyenin istimal ve tamimine ve diğeri taraftan onun netayic-i mesaisinden âzami istifadesini temin eyliyecek tedabir-i İktisadiyenin vaz'ına çalışmak lâzımdır (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, 1945: 219). Atatürk'ün direktifleri sayesinde bitkisel ve hayvansal üretimin ıslahı konusunda önemli çalışmalar yapılmıştır.

Tarla tarımında ıslah, üç aşamada örgütlenmeyi gerektirmiştir. Birinci aşama ıslah ve deneme istasyonlarında ya yeni bitki türleri bulunacak ya da ıslah edilecekti. İkinci aşamada da, deneme istasyonlarında bulunan türün en uygun yetiştirme tekniği araştırılacak ve köylüye tanıtılacak, üçüncü aşamayı oluşturan üretme çiftliklerinde, ıslah edilen tohumlar yeterli miktarlarda yetiştirilerek köylüye dağıtılacaktı (Gökgöl, 1935: 145). Bu gelişme değişik tarla ürünlerinde farklı olmuştur. Hububat ve bakliyatta Ziraat Vekâleti'ne bağlı kurumlar eliyle, Pamukta Ziraat Vekâleti içinde özel olarak kurulan bir müdürlük eliyle, şeker pancarında Şeker Fabrikaları eliyle, tütünde Tekel eliyle uygulanmıştır.

Cumhuriyet hükümetleri köylünün elindeki tohumların ıslah edilerek üretiminin artırılabilmesi için değişik tarihlerde Ziraat Vekâleti'nin bu konulardaki yetkilerini genişleten kanunlar çıkarmışlardır. Bu kanunlar, 2 Aralık 1925 tarih ve 682 sayılı Her Nevi Fidan ve Tohumların Meccanen Tevzi ve Devlet Uhdesinde Bulunan Arazinin

Fidanlık İhdası İçin Ziraat Vekâleti'ne ve İdarei Hususiyelere Bila Bedel Tefvizi Hakkında Kanun, 24 Mayıs 1930 tarih ve 1641 sayılı Tohumlukların Gümrük Resimlerinden İstisnası Hakkında Kanun, 2 Haziran 1930 tarih ve 1682 sayılı Ziraat Bankasınca Tedarik Olunacak Tohumların Satış Zararlarının Ödenmesi Hakkında Kanun, 1934 yılında kabul edilen 2654 sayılı Tohum Üretme Çiftlikleri Kanunu, 1948'de kabul edilen 5254 sayılı Muhtaç Çiftçilere Ödünç Tohumluk Verilmesi Hakkında Kanun olarak belirtilebilir (Tekeli-İlkin, 1988: 46). Köylünün daha kaliteli ve verimli tohum ekerek daha çok ürün elde etmesi için 1920-1938 yılları arasında sekiz tohum ıslah ve deneme istasyonu kurulmuştur (İstatistik Yıllığı C:19 1951: 268).

Tohuma verilen bu önem sonucu, Ziraat Vekâleti'ne bağlı Eskişehir'de (Sazova), kurulmuş olan istasyonda 1929 yılında ilk defa ıslah edilmiş tohum dağıtımına 5 ton ile başlanmış ve 1931'de bu miktar 20 tona çıkmıştır (Emcet Yekta, 1931: 828). Eskişehir tohum ıslah istasyonunun dışında bu dönemde Adana, Adapazarı, İstanbul-Yeşilköy ve Ankara'da da benzeri merkezler faaliyette bulunmaktaydı. İlk yıllarda kurulan bu istasyonlara 1936 yılından sonra Kayseri Yem Bitkileri, Antalya Sıcak İklim Bitkileri İstasyonları ile Erzurum ve Samsun istasyonları eklenmiştir (İstatistik Yıllığı, C:19 1951: 268). Bu istasyonlarda elde edilen ıslah edilmiş tohumlar çiftçinin elindeki tohumlardan %20-50 daha fazla ürün vermekteydi (Toprak, 1988: 27).

Bu tohum ıslah istasyonlarında alınan sonuçların Türkiye gibi iklim ve toprak koşulları çok çeşitlilik gösteren bir ülkede, yaygınlaştırılabilmesi için gerekli bir kurum deneme tarlalarıdır. Ne var ki, bu tarlalar söz konusu dönemde yeterince yaygınlaştırılamamıştır. Ancak, Ordu, Çorum ve Erzurum'da kurulabilmiştir (İstatistik Yıllığı, C:19 1951: 268). Bunlar dışındaki denemeler daha çok Atatürk tarafından kurulan çiftlikler ve Zirai Kombinalarda yapılmıştır.

Araştırma ile bulunan tohumların yeterli miktarda üretilerek köylüye dağıtılması hep bir sorun olarak kalmıştır. 1940 yılından sonra kurulan tohum üretme çiftliklerinde üretilen tohumlar ihtiyaç karşısında yetersiz kalmıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra, Atatürk'ün ba-

ğışlamış olduğu çiftlikler tohum üretme merkezleri olarak kullanıl-
maya başlanmıştır. Atatürk'ün 1925 yılından itibaren kurduğu örnek
çiftlikler, Ankara'da Orman Çiftliği, Yalova'da Millet ve Baltacı
Çiftlikleri, Silifke'de Tekir ve Şövelye Çiftlikleri, Dört Yol'da Kara-
basmak Çiftliği, Tarsus'ta Pillioğlu Çiftliği idi. Atatürk 11 Temmuz
1937 tarihinde Baş Vekâlete yazdığı bir yazı ile bu çiftlikleri hazine-
ye bağışlamıştır (Avcıoğlu, 1969: 179). Bu yedi çiftliğin arazi varlığı
15 500 hektar kadardı.

Bu çiftliklerin idaresini devralmak üzere 1 Ocak 1938 tarih ve
3308 sayılı kanunla bir iktisadi devlet teşekkülü olarak örgütlenen
Devlet Ziraat İşletmeleri kurumu oluşturulmuştur. Kuruluş amacı
oluşturacağı bir zirai makine ve araç parkı ve zirai mücadele ilaçla-
rıyla köylünün ekim, nadas ve harmanına yardım ederek, tarlalarında
tarımsal mücadele yaparak çiftçileri modern tarıma alıştırmaktı. Ku-
rum çalışmalarını daha çok tahıl türleri ve hayvan ırlarının iyileştiril-
mesi üzerinde yoğunlaştırdı (Tezel, 1994: 415). Köylüye ıslah edil-
miş tohum yetiştirip dağıtma işlevini gören bir diğer kurum 12 Şu-
bat 1937 tarihinde 3130 sayılı kanunla kurulan Zirai Kombinalar
İdarisiydi. Zirai Kombinaların diğer amacı ıslah edilmiş tohum ve
modern tarım araçları kullanarak buğdayın üretim maliyetini düşür-
mektir (Tekeli-İlkin, 1988: 49). Bu iki kuruma bağlı çiftliklerin sayı-
sı 1945'de on üçe ve işledikleri arazinin genişliği 190.000 hektara
ulaştı (Mağden, 1949: 49-55). Bu çiftliklerde aynı yıl 147.000 ton
buğday ve arpa üretildi. Kombinalarda sürdürülen üretim faaliyetle-
ri bir yandan ülkenin tahıl ihtiyacının karşılanmasına önemli katkı
sağlarken, diğer yandan daha iyi araç ve tekniklerle tarımda verimli-
liğin kısa süreler içinde artırılabilceğini ortaya koydu. Bu çiftlikler-
de kuru tahıl ziraatı için ülkenin iç bölgelerinde sıradan araziler kul-
lanıldığı halde buralardan elde edilen dekar başına buğday verimi,
1928-1950 döneminde hektarda 897 kg olan, ülke ortalamasından
%28 daha fazlaydı (Tezel, 1994: 354, 416).

Başta buğday olmak üzere tahılların, kurak iklimin hüküm sürdü-
ğü Anadolu topraklarında yetiştirilmesinde doğru nadas sisteminin
uygulanması büyük öneme sahiptir. Kuraklığın etkisini hafifletebile-

cek, sulamaya göre daha az masraflı üretim yöntemi de vardır. Bu yönteme Dry farming metodu denmektedir. Dry farming, Türk çiftçisinin eskiden beri ektiği toprakları nadasa bırakma usulüdür (Ulus 8 Temmuz 1949). Ancak nadas, uygun tekniklere göre yapılması durumunda faydalı olmaktadır. Dry farming, yani kuru tarım yöntemi, nadasın ileri tekniklerle yapılmasını konu edinmektedir. ABD'nin iklimi kurak bölgelerinde uygulanan ve üretim miktarının önemli ölçüde artmasını sağlayan bu usul, Türkiye'de Atatürk'ün önderliğinde Eskişehir'de kurulan bir tesiste tatbik edilmeye başlanmıştır (Gökgöl, 1935: 194).

Atatürk'ün ABD'ye gönderdiği Ali Numan adındaki ziraat mühendisinin dry farming konusunda ihtisas yapıp memlekete dönmelerinden sonra, 1934'de Eskişehir'de Dry Farming İstasyonu kurulmuştur. İngilizce bir çeşit ziraat usulü demek olan Dry farming yılda 200 - 500 milimetre yağmur yağın az yağışlı yerlerde tatbik edilen ve çiftçiye güven veren bir ziraat yöntemi, başka bir deyişle, "kuru iklimlere mahsus ziraat usulü" dür. Alanında Türkiye'nin tek deneme çiftliği olan bu istasyon, bilhassa İç Anadolu bölgesi için önemli birçok tarım problemlerini çözmeye, o güne kadar yapılamamış tahıl ekim usullerindeki eksikleri araştırmaya, yenilerini denemeye, İç Anadolu iklim şartlarına en uygun olan yöntemleri yaymaya çalışmıştır. Memleketin tahıl ambarı durumunda bulunan bu geniş bölgede kuraklık tehlikesi ihtimallerini azaltmak ve çiftçiyi o günün teknik bilgileriyle yetiştirmek gerekmektedir.

Amaç, dry farming usulüne uygun şekilde çalışılıp, kuraklığın etkisini büyük ölçüde azaltmaktır. Bu arada, yağın yağmurların toprağa iyice sızmasına çalışmak, nemliliğin azalmasını önlemek, toprağın verimliliğini düşürmemek, kuraklığa dayanıklı ve en iyi sonuç veren tohum ve ürünleri bulmak, gerekli tarla işlerini kuraklık durumuna uydurmak dry farming yetiştirme usulünün temellerini oluşturmaktadır (Tayşi, 1940: 3, Gökgöl, 1935: 195, Özek, Cumhuriyet 23 Temmuz 1954).

Söz konusu istasyonda ve ülkede kurulan diğer tarımla ilgili araştırma kurumlarında ekimden sonra mahsul üzerine yapılacak işler, organik maddelerle verimliliğin kontrolü, nadaslı ve nadassız münavebeler, nadastan sonra hangi ürünün kârlı ve verimli olacağı, çeşitli gübrelemeler, tohumun ne nispette ve nasıl ekileceği gibi konular üzerinde ayrıntılı araştırmalar yapılmış en uygun yöntemler bulunarak çiftçilere ulaştırılmaya çalışılmıştır (Gökgöl, 1934: 188-196).

Tarla tarımında araştırma aşamasından başlayarak, deneme ve daha sonra tohum üreterek çiftçiye dağıtma modeli pamuk üretiminde ortaya çıkmıştır. Pamuk ıslahı konusunda ilk girişim 1925 yılında Adana Tohum Islah Komisyonu kurulması ile başlamıştır. 1927 yılından itibaren ABD'den 40 pamuk çeşidi getirilerek Türkiye için uygun pamuk cinsini tespit ve ıslah denemelerine girişilmiştir. 1934 yılında Ziraat Vekâleti'nce bir pamuk yetiştirme planı hazırlanarak uygulamaya koyulmuştur. Bu plana göre yurt dışından getirilecek tohumluklar, üretim çiftliklerinde çoğaltılarak çiftçilere dağıtılacaktı. Bu planın gerçekleştirilmesi için 2582 sayılı yasaya göre 1935 mali yılından itibaren yedi yılda bütçeye üç milyon liralık tahsisat konulması, ilk iki yıllık tahsisatların yedişer yüz bin liradan az olmaması öngörülmüştü. Bu tahsisatlar, ıslah edilmiş tohum yetiştirecek çiftlikler kurulması için verilecekti. 2582 sayılı yasa, 27 Ocak 1936 kabul edilen 2903 numaralı Pamuk Islah Kanunu ile tamamlandı. Bu yasaya göre çırçır evleri Ziraat Vekâleti'nin ihtiyaç duyduğu tohumları Vekâlete piyasa değeri üzerinden satmak zorundaydı (Tekeli-İlkin, 1988: 51-52). 1937 yılına kadar Ziraat İşleri Umum Müdürlüğü'nün bir şubesi halinde yönetilen pamuk işleri 4 Haziran 1937 tarihinde kabul edilen 3203 sayılı Ziraat Vekâleti Teşkilat Kanunu ile doğrudan Bakana bağlı bir müdürlük haline getirildi (Resmi Gazete, 14 Haziran 1937, Sayı: 3630). 1940 yılına gelindiğinde Adana ve Nazilli'dekine ek olarak, Eskişehir-Mayıslar ve Malatya'da da birer ıslah, deneme ve üretim çiftliği kurulmuştur (Pamuk Encümen Raporu 1931: 693; Kemal 1931: 686).

Henüz Bağımsızlık Savaşı'nın bittiği günlerde tütüncülüğün geliştirilmesi konusuna vurgu yapılmıştır (Ardıç, 1987: 384). Araştırma

deneme istasyonlarında tütün tohumu ıslah ve üretme faaliyetleri Tekel eliyle uygulamaya başlamıştır. Tütün ıslahı konusundaki ilk girişim 1927 yılında Ziraat Fen Şubesinin kurulmasıdır. 1931 yılında bir deneme tarlası açılmıştır. Ziraat Fen Şubesi 1934 yılında Maltepe'de Cevizli'de yapılan laboratuvarlar ve tüm yan tesisleriyle geliştirilmiş ve 1936 yılında İnhisarlar İdaresi'nce bir Tütün Enstitüsü haline getirilmiştir. Enstitünün kurulmasından sonra, Karadeniz tütünlerinin ıslahı için Samsun'da, Ege tütünleri için İzmir'de (Buca) ve Şark tütünleri için de Malatya'da birer tütün ıslah istasyonu açılmıştır. Bu istasyonlarda ıslah edilen tohumların denemelerini yapabilmek için çeşitli yerlerde deneme tarlaları açılmıştır. 1937 yılından itibaren üretim bölgelerinde fidelikler kurularak üreticiye parasız fide dağıtımına başlanmıştır. Ayrıca, 10 Haziran 1938'de kabul edilen 3437 sayılı Tütün ve Tütün İnhisarı Kanunu ile Tekel kendi bölgesinde tütünü en iyi yetiştiren üreticiye parasal ödüller dağıtmıştır (Tekeli-İlkin, 1988: 59).

Yine Cumhuriyet'in ilk on beş yılında alanları 10 ila 20 hektar arasında değişen ve elma, incir, zeytin, fındık, narenciye, fıstık, kayısı üzerine çalışan Arifiye, Aydın, İzmir, Giresun, Antalya, Gaziantep ve Malatya meyvecilik istasyonları açılmıştır. Aynı zamanda elma, armut, kayısı, vişne, badem, narenciye diğer meyve ve süs fidanları yetiştirmek üzere Kastamonu, Niğde, Ankara, Erzincan, Kütahya, Çanakkale, Alanya, Tarsus ve İzmir'de birer fidanlık kurulmuştur. Zeytinciliği geliştirmek, zeytin ağaçlarını aşılama için İzmir, Muğla, Balıkesir ve Çanakkale illerinde birer Seyyar Zeytin Bakım Teşkilatı oluşturulmuştur.

Bağcılık alanında Cumhuriyet dönemine Osmanlı'dan 80 dekar büyüklüğündeki Erenköy Amerikan Asma Fidanlığı intikal etmiştir. Ele alınan dönemde Ankara, Bilecik, Halkalı, Kırklareli, Tekirdağ ve Manisa'da toplam alanı 1307 dekarı bulan yeni fidanlıklar kurulmuştur. Üreticiye 1924'te 6725 fidan dağıtılmışken bu sayı 1938'de 3 022 965'e ulaşmıştır (Toprak, 1988: 27-28).

Tarımsal araştırmanın ikinci önemli ayağı zararlılarla mücadeledir. Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren tarımsal mücadele için de

örgütlenmeye gidilmiştir. 12 Ocak 1925 tarih ve 541 sayılı Pamuklara Arız Olan Haşarat ve Emrazın İmha ve Tedavisi ve Tohumların Islahı Hakkında Kanun ve bu kanunun bazı maddelerinde değişiklik yapan 28 Mayıs 1927 tarih ve 1056 sayılı Kanun, 29 Ocak 1936 tarih ve 2906 sayılı Nebatları Hastalık ve Zararlı Böceklerden Koruma Kanunu, Vekâlete tarımsal mücadele bakımından önemli görevler ve güçlü yetkiler vermiştir (Tekeli-İlkin,1988: 52). Bu görevleri yerine getirmek üzere Ankara'da bir Merkez Mücadele Enstitüsü, İzmir Bornova'da ve Adana'da birer mücadele istasyonu kurulmuştur (Toprak, 1988: 28).

Bitkisel üretim konusundaki ıslah ve mücadele çalışmaları sonucu incelenen dönemde önemli miktarlarda üretim artışı gerçekleşmiştir. Buğday üretimi 1923-1925 yılları ortalaması 972 000 ton iken 1936-1940'da 3.636.000 tona çıkmıştır. Bu verilere göre buğday üretimindeki artış %274 olmuştur. Aynı tarihlerde sırasıyla 44.000 tondan 64.000 tona çıkan pamuk üretimindeki artış oranı %45 düzeyinde gerçekleşmiştir. Tütün üretimi ise dönem başında 45.000 tondan dönem sonunda 68.000 tona ulaşarak %51 oranında artmıştır (Tezel, 1994:355).

Hayvancılık İle İlgili Islah Çalışmaları

Bu dönemde hayvancılıkta ıslah faaliyetleri koyunculuk, tiftik keçisi, sığırcılık ve at yetiştirme üzerinde yoğunlaşmıştır. İlk üç hayvan türünden sağlanan ürünlerden hem beslenme için hem sanayi girdisi olarak iç tüketimde hem de ihracatı arttırmada yararlanılmaktadır. At yetiştiriciliğine önem verilmesi tarımda çeki hayvanı olarak öküz yerine atın sokulmasıyla yakından ilişkilidir. Bu dönem hayvancılık politikası; a) yerli hayvanların ıslahı, b) uygun bölgelerde atlarda arap, norius ve İngiliz aygırları, sığırlarda montafon boğaları ve koyunlarda merinos, karagül koçları ile ıslah yapılması biçiminde belirlenmiştir (Tekeli-İlkin 1988: 73). Bu politikaları pratiğe geçirmek için haralar, yetiştirme çiftlikleri, aygır depoları, inekhaneler ve aşım duraklarından oluşan bir sistem kurulmaya çalışılmıştır (Batu, 1940: 21).

Karacabey Çiftliği Orhan Gazi zamanında tesis edilerek Cumhuriyet'in ilanına kadar hazine-i hassaya ait bir çiftlik halinde idare edilmiştir. Başlangıçtan itibaren burada büyük miktarda koyunculuk yapılmış, bazen koyunların sayısı 40.000'e kadar ulaşmıştır. Devlet eliyle kurulan bu ilk koyun yetiştirme çiftliğine Sultan Mecit zamanında merinos getirilmeye başlanmış, fakat hiçbir kural ve yöneme tabi olmadan çoğaltma işlemine devam edilmiş ve bu durum Meşrutiyet'e kadar sürmüştür. Daha sonraki yıllarda Fransa'dan rambuye koç ve koyunları ithal edilmiş, yine plansız bir çoğaltma uygulanmıştır. Bu durum Cumhuriyet dönemine kadar sürmüştür. Cumhuriyet döneminde Karacabey Çiftliği'nde daha sistematik bir koyun ıslahına girişilmiştir (Kadri, 1931: 1706).

Koyunculüğün ıslahı ilgili olarak, daha çok iki yeni tür olan merinos ve karagülün ülkede yaygınlaştırılmasına çalışılmıştır. Merinos koyununun yetiştirilmesi ile yerli sanayinin ihtiyacı olan ince ve kaliteli yapağının yurt içinden karşılanması amaçlanmıştır. Yukarıda belirtildiği gibi merinos yetiştirme işine Türkiye'de 19. yüzyılın yarısında başlanmıştır (Tekeli-İlkin, 1988: 74). Ancak başarılı olunamamıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Devletin elinde biri Karacabey'de diğeri Halkalı'da olmak üzere kıvırcık ve merinos karışımı, özellikleri birbirinden farklı iki deneme sürüsü bulunuyordu. Bu çiftliklerdeki sürüler üzerinde yapılan incelemelerde koyunlar damızlık için yeterli bulunmamış, yeni saf merinos damızlık sürüleri getirilmesi önerilmiştir (Kadri, 1931: 1738).

Merinos koyunlarının yetiştirilmesi için uygun özelliklere sahip olan Bursa, Balıkesir, Çanakkale illeri merinoslaştırma yöresi olarak kabul edilmiştir. Bu, 1931 Birinci Ziraat Kongresi koyunculuk raporlarına uygun olarak alınmış bir karardır (Koyunculuk Encümen Raporu 1931: 1741).

5 Temmuz 1934 tarih ve 2582 sayılı Merinos koyunlarının Yetiştirilmesi ve Islah Edilmiş Pamuk Tohumları Üretimi hakkındaki yasanın kabul edilmesinden sonra Merinos koyun yetiştirme konusunda yeni bir atılım yapılmıştır. Almanya'dan et-yapağı merinosu özelliğine sahip 360 koç ve 500 koyun ithal edilmiştir. 1936'dan 1946

yılına kadar Bursa ve Balıkesir yörelerinde Merinos koyununun yayılmasını hızlandırmak için Merinos Müfettişlik Teşkilatı kurulmuştur (Tekeli-İlkin 1988: 76). 1942 yılında Devlet üreticiye 2844 baş merinos koç dağıtmıştır. Aynı yıl halkın elindeki merinos cinsi koyun sayısı 17000 kadar idi (İstatistik Yıllığı, C:19 1951: 252).

Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde ülkeye sokulan bir diğer koyun cinsi Karagül (Buhara koyunu) olmuştur. Kuzularının derisi astargan kürk yapımında kullanılan bu koyun cinsi ilk kez 1925'de Atatürk Orman Çiftliği'ne getirilmiştir. Sovyetler Birliği'nden 1929'da 10 koç, 1930 yılında 6 koç, 20 koyun ithal edilmiştir. Hem saf olarak hem de yerli kıvırcıklarla melezlenerek yetiştirilmeye çalışılmıştır. Daha sonraki yıllarda Karagüller Atatürk'ün Silifke ve Yalova'daki çiftliklerinde de yetiştirilmiştir (H. Tahsin, 1934: 261).

Tarım Bakanlığı Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde Çifteler, Uzunyayla, Mercimek, Ilıca, İnanlı, Kozan, Boztepe ve Göle'de inekhaneler kurmuştur. Hayvancılık konusunda uzmanlaşmış bu kuruluşların yanı sıra, Devlet Ziraat İşletmeleri çiftlikleri, Zirai Kombinalar ve şeker fabrikalarının çiftliklerinde de hayvancılığın geliştirilmesi için çalışmalar yapılmıştır.

Cumhuriyet öncesinde Ege'de, Bursa ve Kars'ta Simenta, Holanda, Sviç, Montafon, Mısır, Kırım ve Halep ırklarının sistemsiz girişi sonucu bir çok melez türler görülmekle birlikte hakim olan sığırcılık dört yerli cinste yoğunlaşmıştır. Bunlar doğu kırmızı ırkı, güney sarı ve kırmızı ırkları, yerli kara ırk ve boz ırk idi (Tekeli-İlkin, 1988: 74,77).

Kars, Erzurum ve Ardahan'ı kapsayan Kuzey Doğu Anadolu'da doğu kırmızısı bulunuyordu. Et, süt ve çekim verimi yüksek olan bu ırk geliştirmeye uygundu. Doğu kırmızılarının inekleri ortalama 300-350 kilo, boğaları ise 500-600 kg. gelmekteydi (Bilgemre 1940: 25). Bu bölgede doğu ırkının geliştirilmesi için 1936'da 20000 dönümlük alanda Göle İnekhanesi kurulmuştur. Aynı amaçla 1939 yılında Tokat'ta 54000 dekar alanda Kozova İnekhanesi kurulmuş ve ayrıca 10000 dekarlık İncesu yaylası bu inekhaneye tahsis edilmiştir. Bu inekhanelerde yetiştirilen boğalarla köylünün damızlık ihtiyacının karşılanması amaçlanmıştır.

Güney ve Güneydoğu illerindeki yerli sığırlar, güney sarı ve kırmızı ırkları idi. Halep ve Mısır sığırlarının etkisi bulunan bu cinsin süt verimi yüksektir. 1925-1926 yıllarında Silifke'de Atatürk'ün Tekir Çiftliği'nde Gaziantep'ten Halep kökenli kırmızı ırk boğaları getirilerek Silifke civarında yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. Çukurova havzasında 1934'ten itibaren bir sürü oluşturularak, yerli ırkın ıslahı çalışmaları başlatılmıştır (Tekeli-İlkin, 1988: 77).

Anadolu'nun asıl yerli ırkı Karasığırlardır. Saf örnekleri Kütahya ve Afyon yörelerinde bulunan bu ırklar bütün Anadolu'da yaygındı. Orta Anadolu'nun kötü beslenme koşulları içinde ağırlıkları küçülmüştür. Ortalama et verimleri 60-150 kg kadardı. Süt verimleri de düşüktü. Bu sığırlar yılda 500-1000 kg kadar süt vermekteydi (Tevfik Süleyman, 1931: 1752).

Bu dönemde Trakya ve Batı Anadolu'da yaygın olan sığır boz ırktı. Çekim gücü yüksek olan bu ırk iyi bakım altında süt verimini arttırmaktaydı. Bulgaristan'da da yaygın olan bu ırkın süt verimi 2500-3000 çıkartılabilmıştır. Boz ırk 1929'da kurulan 12250 dönüm sahası olan Tekirdağ-İnanlı inekhanesinde ıslaha tutularak damızlık boğalar yetiştirilmiştir. Çifteler'de de boz ırktan inekler yetiştirilmiştir. Karacabey'de de bir boz ırk sürüsü kurulmuştur.

Şeker Sanayi A.Ş.'nin çiftliklerinde de sığır yetiştiriciliği yapılarak üreticilere damızlık boğalar dağıtılmıştır. Bunlardan 1935'de faaliyete başlayan Eskişehir Çiftliği'nde boz ırk inekleri yetiştirilmiştir. Yıllık süt verimleri 1200-1500 kiloyu aşmayınca İstanbul'dan 40 montafon ineği alınarak bir taraftan boz ırkla melezlemeye gidilmiş, diğer taraftan safkan montafon yetiştirilmeye çalışılmıştır (Tekeli-İlkin 1988: 78). Çünkü montafonların et ve süt verimleri yüksektir. Ortalama süt verimleri yıllık 2500-3500 kg. arasındadır. Bu ırkın ineklerinin canlı ağırlığı 300-400 kg. iken, boğalarının 700 kg.'a kadar çıkmaktadır (Tevfik Süleyman 1931: 1757). 1931'de düzenlenen Ziraat Kongresi'nde sığırların ıslahı için seleksiyon usulü güvenilir ve ucuz bir yöntem olarak önerilmiştir (Karasığır ve Manda Encümen Raporu 1931: 1764).

Atatürk döneminde hayvancılığın ıslahı faaliyetlerinin yöneldiği bir diğer alan atçılık idi. Atlar bu dönemde motorlu taşıtlar henüz yaygınlaşmadığı için taşımacılıkta kullanılmaktaydı. Öte yandan 1930 yılından itibaren tarımda mekanizasyondan atlı tarıma dönülmüştü. Atatürk her çiftçi ailesinin bir çift ata sahip olması gerektiğini belirtmiştir (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, 1945: 379). Atın kullanıldığı başka bir alan da ordu idi. Ordunun süvari birliklerinde ve topların çekiminde at hala önemini korumaktaydı.

Atların ıslahı ve atçılığın geliştirilmesi için Devlet tarafından haralar ve aygır depoları kurulmuştur. Osmanlı döneminde 1896 yılında Ceyhan'da 80.000 dekarlık alanda Mercimekli Harası kurulmuş ancak bu kurum faaliyetini 1910 yılına kadar sürdürebilmiştir (Tekeli-İlkin 1988: 74). II. Meşrutiyet döneminde, Ticaret ve Ziraat Nezareti, haralar ve aygır kurarak ıslah faaliyetlerine başlamak istemiş, Çifteler'in Aziziye mevkiinde ilk devlet harası kurulmuştur. I.Dünya Savaşı nedeniyle bu hara etkin hale getirilememiştir (Nurettin, 1931: 1772). Türkiye'de Karacabey Harasından başka 1928'de Sultansuyu, 1929'da Çukurova (Mercimek), 1934 yılında Konya Çifteler haraları kurulmuştur (Tekeli-İlkin, 1988: 74). 1931 yılında Erzurum ve Tekirdağ'da iki adet aygır deposu bulunmaktaydı. Bunlardan başka 31 ilde küçük aygır depoları vardı (Nurettin, 1931: 1784). 1926'ya kadar genel bütçeden gelen ödeneklerle yönetilen haralar bu yıl içinde 867 sayılı yasanın çıkarılması ile kendi gelirleriyle yönetilir hale gelmişlerdir. İncelenen dönemde Anadolu'daki atlardan Arap, Acem, Macar, Rus, Fransız ve İngiliz atları gibi çok sayıdaki ırkların etkileri bulunmaktaydı. Genellikle Türkiye'deki atlar küçük cüsseli, çevik, az gıda ile beslenen ve yerel hastalıklara dayanıklı atlar idi. Ülke şartlarına uymak gibi bir avantajları olmasına rağmen, ordunun ihtiyacı ve ağır tarım aletlerinin çekilmesi için daha güçlü ve cüsseli atlara ihtiyaç duyulmaktaydı. Yerli atların ıslahı için hem seleksiyon usulü hem de dışarıdan getirilen damızlıkların yerli atlarla tesalübü yoluna başvurulmuştur. Kurulan haralar ve aygır depolarında Arap atlarıyla noniuslara ağırlık verilen bir ıslah yolu izlenmiştir (Tekeli-İlkin, 1988: 74,79). Karacabey ve Uzunyayla'da yapılan ıslah çalış-

malarıyla yetiştirilen Türk noniuslarının Türk topçusunun ve büyük çiftçilerin ihtiyaçlarını karşılamakta yeterli olduğu anlaşılmıştır (Çi-ki, 1931: 1799).

Tarım Bakanlığı 1921'de 31 ağırla 1071 sıfat (dölleme, ilkah) yapmışken, 1937'de aygır depolarında ve istasyonlarında 800 ağırla 28.000 sıfat yaptırabilmiştir. Atların ıslahı faaliyetlerinde damızlığa elverişli olmayan aygırların iğdiş edilmesi önemli bir konu olarak ele alınmıştır. Bu amaçla damızlığa yaramayan atları faaliyet sahasından uzaklaştırmak için 1937 yılına kadar 300.000 erkek tay ve aygır iğdiş edilmiştir (Nurettin, 1931: 1783; Tekeli-İlkin, 1988: 80). Atçılığın geliştirilmesi için 1931'deki Birinci Ziraat Kongresi Atçılık Encümen Raporu'na göre, damızlığa yaramayan erkek hayvanların ihşa (iğdiş) edilmesi, veteriner kadrosunun artırılması, atların beslenmesi için yonca ve yulaf gibi hayvan yemi üretiminin artırılması ve atların ıslahı için seleksiyon yönteminin uygulanması önerilmiştir (Atçılık Encümen Raporu 1931: 1809).

Yurt hayvancılığının geliştirilmesinde hayvan hastalıklarıyla mücadele önemli bir yer tutmaktadır. Bu konuda ilk örgütlenme Sığır Vebası'nın yaygınlaşması üzerine 1901 yılında Bakteriyoloji Hane-i Baytari'nin kurulması ile başlatılmıştır. Doğu illerinde Sığır Vebası'nın zararlarının artması üzerine 1911'de Erzincan'da bir serum laboratuvarı kurularak 50.000 hayvana yetecek serum hazırlanmaya başlanmıştır (Tekeli-İlkin 1988: 80). I. Dünya Savaşı içinde Sığır Vebası serumuna duyulan ihtiyacın artması üzerine serum üretimi 150.000 doza yükseltilmiştir. Hayvan hastalıklarıyla mücadelenin Sığır Vebası etrafında gelişmesi, hem bu hastalığın yüksek sayıda hayvan kaybına neden olması, hem de çekim hayvanı olarak tarımdaki işlevinden kaynaklanmaktaydı. Cumhuriyet döneminde, bu iki kuruluşa 1924 yılında Ankara Etlik Enstitüsü eklenmiştir. Ayrıca hayvan hastalıklarının yayılmasını önlemek için karantina istasyonları kurulmuştur (Toprak 1988: 29). 1940'lı yıllarda İstanbul, Bursa, İzmir ve Mersin'de bölge laboratuvarları, Adana, Eskişehir ve Konya'da hayvan hastaneleri açılmıştır. Bu teşkilatlanma sayesinde üretilen aşı ve serumların çeşitleri sürekli olarak artmış, 1937'de 5.500.000 doz 28 değişik aşı ve serum üretilmiştir (Tekeli-İlkin 1988: 81).

Hayvancılığın ıslahı ve hayvan hastalıklarıyla mücadele konusunda yapılan çalışmalar sonucu, uzun yıllar devam eden savaşlar nedeniyle 1923-1925'de 15.000.000'a düşmüş olan koyun sayısı 1930'ların sonunda yaklaşık 20.000.000'a çıkmıştır. Keçi sayısı ise aynı dönemde 11.000.000'dan 16.000.000'a, büyük baş hayvan sayısı ise 4.000.000'dan 9.000.000'a yükselmiştir. Sırasıyla koyunda artış oranı %33, keçide %45, büyük baş hayvan sayısında ise %125 olmuştur (Tezel, 1994: 355).

Sonuç

1923-1938 yılları arasında milli gelirin yaklaşık yarısını oluşturan tarım sektörüyle ilgili bir çok yasa çıkarılmış ve kurumsal düzenlemeler yapılmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında tarım arazileri üzerinde özel mülkiyeti pekiştirici bir dizi yasa çıkarılmıştır. Ne var ki, 1930'ların ikinci yarısına kadar, topraklar üzerinde mülkiyet dağılımı ile ilgili Osmanlı'dan devralınan gayri adil yapıya ilişkin her hangi bir ciddi düzenleme girişiminde bulunulmamıştır. 1930'lu yıllarda toprak ağalarının siyasi nüfuzlarının gerilemesi ve artan nüfusun baskısı ile, dünya ekonomik bunalımı nedeniyle daha da çarpıklaşan toprak mülkiyet yapısını düzenleme gereği bazı aydın bürokrat çevrelerde tartışılmaya başlanmıştır. Atatürk 1937 yılında, özel mülkiyet altındaki toprakların alanlarının belirlenecek objektif kriterlere göre sınırlandırılmasının ve her çiftçi ailesine emeğini değerlendirebileceği kadar toprak verilmesinin tarımla ilgili yapılması gereken öncelikli iş olduğunu belirtmiştir. Ancak O'nun sağlığında kapsamlı bir toprak reformu yapılamamıştır. Köylüye hazine arazilerinden toprak dağıtılarak mevcut mülkiyet yapısı kısmen düzeltilmeye çalışılmıştır.

Aşar konusunu cesaretle ele alan Cumhuriyet hükümeti, çiftçilerin üzerinde büyük bir yük olan bu vergiyi kaldırmış, ancak yerine çağdaş bir gelir vergisi koyamamıştır.

Tarımda makineleşme konusunda 1929 yılına kadar hızlı bir ilerleme olmuştur. Bu tarihte yaşanan dünya ölçeğindeki ekonomik kriz tarım ürünleri fiyatlarını düşürmüştü ve makineleşmeyi ekonomik olmaktan çıkarmıştır. 1930'dan itibaren tarımda makineleşme, traktör

kullanımı, terkedilmiş ve atlı tarımın modern aletlerle donatılarak yaygınlaştırılmasına çalışılmıştır.

Zirai kredi konusuna bu dönemde önem verilmiş, Ziraat Bankası'nın sermayesi artırılmıştır. Öte yandan, küçük çiftçinin kredi ihtiyacını karşılamak için Tarım Kredi Kooperatifleri kurulmuş ve bunların yurt çapında sayıları ve etkinlikleri arttırmaya çalışılmıştır. Bu sayede köylü tefeci zulmünden kurtarılmak ve tarımsal üretim teşvik edilmek istenmiştir.

Tarımsal üretimin ileri tekniklerle yapılarak verim ve üretim artışı sağlayabilmek için bir çok ıslah istasyonları, deneme tarlaları, fidanlıklar, tohum üretme çiftlikleri kurulmuştur. Hayvancılığın geliştirilmesi için de haralar, inekhaneler, aygır depoları, aşım durakları ve hastalıklarla mücadele enstitü ve istasyonları kurulmuştur. Bu kurumlarda geliştirilen ıslah edilmiş yüksek verimli tohum, bitki ve hayvan cinsleriyle devlete ait kurumlarda önemli sonuçlar alınmıştır. Ancak bu gelişmelerin ülke çapında yaygınlaştırılması incelenen dönem sonrasında gerçekleştirilmeye başlanmıştır.

KAYNAKÇA

Arar, İsmail, **Hükümet Programları 1920-1965**, Burçak Yayınıvi, İstanbul 1968.

Ardıç, Kamuran, **Atatürk'ün Tarım ve Orman Sevgisi ve Tarım Alanındaki Gelişmeler**, TTK Basımevi, Ankara 1987.

At Encümen Raporu, 1931 Birinci Ziriati Kongresi İhtisas Raporları, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1931, ss. 1804-1812.

Atasagun, Yusuf Saim, **Türkiye'de Zirai Kredi**, Kenan Basımevi, İstanbul 1939.

Atatürk, Mustafa Kemal; **Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyan-nameleri 1917-1938**, Derl: Nimet Arsan, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara 1964.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, TBMM Meclisinde ve CHP Kurultaylarında (1919-1938), Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara 1945.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II (1906-1938), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1952.

Avcioğlu, Doğan, **Türkiye'nin Düzeni (Dün, Bugün, Yarın)**, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1969.

Ayas, Nevzat, **Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitimi**, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., Ankara 1948.

Barkan, Ömer Lütfi, “Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun ve Türkiye’de Zirai Bir Reformun Ana Meseleleri”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, C: VI, Sayı: 1-2, Ekim 1944-Ocak 1945, ss. 54-145.

Barkan, Ömer Lütfi, **Türkiye’de Toprak Meselesi: Toplu Eserler I**, Gözlem Yayınları, İstanbul 1980.

Batu, Salahattin, “Köy Davası İçinde Hayvancılık”, **Ziraat Dergisi**, Sene: 1, Sayı: 1, 1940, ss. 21-23.

Bilgemre, Kadri, “Doğu Anadolu Kırmızı Sığırlarında Vücut Yapılışı”, **Ziraat Dergisi**, Sene: 1, Sayı: 1, 1940, ss. 24-33.

Bulutay, Tuncer-Tezel, Yahya S.-Yıldırım, Nuri, **Türkiye Milli Geliri: 1923-1948**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., Ankara 1974.

Bulutoğlu, Kenan, **Türk Vergi Sistemi**, 5.baskı, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1976.

Cevdet Nasuhi, “Zirai Kooperatifçiliğimiz”, **1931 Birinci Ziraat Kongresi İhtisas Raporları**, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1931, ss. 1930-1951.

Cumhuriyet Gazetesi, 5 Haziran 1924; 15 Nisan 1928; 15 Ekim 1928; 3 Mayıs 1929.

Çalgüner, Cemil, **Arazi Mülkiyet Rejimi ve Türkiye’deki Durum**, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yay., Ankara 1970.

Çiki, “Türkiye Atlarının Islahı”, **1931 Birinci Ziraat Kongresi İhtisas Raporları, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Yayınları**, İstanbul 1931, ss. 1790-1803.

Düstur, III. Tertipa, C:3, 1922; C.5, Nisan 1924; C.8, Haziran 1927; C.18, 1937; C.5, 1924 (1340).

Gökköl, Mirza, **Türkiye Buğdayları**, C: I, T.C. Ziraat Vekâleti Yayınları, İstanbul 1935.

Güran, Tevfik, **19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı Üzerine Araştırmalar**, Eren Yayıncılık, İstanbul 1998.

H.Tahsin, “Karagül Koyunları”, **Ziraat Gazetesi**, Cilt: 5, Eylül 1934, ss. 260-263.

İnönü, İsmet, **İnönünün Söylev ve Demeçleri**, TBMM Meclisinde ve CHP Kurultaylarında (1919-1946), Türk Devrim Enstitüsü, Ankara 1946.

İsmail Hüsrev, **Türkiye Köy İktisadiyatı**, Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi, İstanbul 1934.

İstatistik Genel Müdürlüğü, **İstatistik Yıllığı**, C:19, Ankara 1951.

İstatistik Umum Müdürlüğü, **İstatistik Yıllığı 1940-1941**, C: 12, Ankara 1941.

Kadri, “Memleket Koyuncululuğu”, **1931 Birinci Ziraat Kongresi İhtisas Raporları**, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1931, ss. 1702-1740.

Karamürsel, Ziya, **Osmanlı Mali Tarihi Hakkında Tetkikler**, TTK, Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1989.

Karasığır ve Manda Encümen Raporu; 1931 Birinci Ziraat Kongresi İhtisas Raporları, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1931, ss. 1763-1766.

Kemal, “Pamuk”, **1931 Birinci Ziraat Kongresi İhtisas Raporları**, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1931, ss. 682-692.

Köylü, Kazım, **Ziraat İktisadı**, Ziraat İşletmecilik, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, 4. baskı, Ankara 1963.

Lewis, Bernard, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, TTK Yayınları, Ankara 1998.

Mağden, Ragıp Ziya, **Zirai Kombinalar**, Güney Matbaacılık ve Gazetecilik, Ankara 1949.

Mağden, Ragıp Ziya, **Zirai Öğretimde 110 Yıl**, Türk Yüksek Ziraat Mühendisleri Birliği Yay., Ankara 1959.

Nurettin, “Atlarımız”, **1931 Birinci Ziraat Kongresi İhtisas Raporları**, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1931, ss. 1768-1789.

Osmanlı Dönemi Tarım İstatistikleri 1909, 1913 ve 1914, 3.

Cilt, Hazl: Tefvik Güran, Devlet İstatistik Enstitüsü Yay., Ankara 1997.

Önder, İzzettin, “Cumhuriyet Döneminde Tarım Kesimine Uygulanan Vergi Politikası”, **Türkiye’de Tarımsal Yapılar**, Der.: Şevket Pamuk, Zafer Toprak, , Yurt Yayınları, Ankara 1988, ss. 113-133.

Özek, Süreyya, “Kuraklığa Karşı Tedbir”, **Cumhuriyet**, 23 Temmuz 1954.

Özek, Süreyya, “Ziraat Tedrisat İşini Niçin Bugüne Kadar Bece-remedik?”, **Cumhuriyet**, 8 Temmuz 1954.

**Pamuk Encümen Raporu, 1931 Birinci Ziriat Kongresi İhti-
sas Raporları**, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1931, ss. 693-699.

Ragıp Ziya Maden, **Zirai Öğretimde 110 Yıl**, Türk Yüksek Zira-
at Mühendisleri Birliği Yay., Ankara 1959, s. 15-27.

Resmi Gazete, 23 Şubat 1341 (1925) Sayı: 84; 25 Şubat 1926; 16
Kanunusani 1928, Sayı: 793; 19 Haziran 1930; 2 Nisan 1931; 20 Ha-
ziran 1933 Sayı: 2432; 12 Haziran 1937, Sayı: 3629; 14 Haziran
1937, Sayı: 3630.

Silier, Oya, **Türkiye’de Tarımsal Yapıların Gelişimi (1923-
1938)**, Boğaziçi Üniversitesi İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, İs-
tanbul 1981.

Sözen, Nur-Arılı, Mustafa, “Atatürk Ulusal Ekonomi ve Tarım”,
Atatürk ve Tarım, Tarım ve Orman Bakanlığı Yayınları, Ankara
1981, ss. 53-77.

Tayşi, Vamık, “Türkiye’de Kuraklık Felaketi ve Onunla Mücade-
le İmkanları”, **Ziraat Dergisi**, Sene: 1, Sayı: 1, 1940, ss. 10-14.

TBMM Zabıt Ceridesi, TBMM Matbaası, Ankara Devre: I, C:
26, 1924; Devre: II, C: 27, 1926; Devre: 3, C: 20, 1930; Devre:5,
C:13, 1936; Devre: 5, C: 20, 1937.

Tecer, Meral, “Atatürk Döneminde (1923-1938) Ekonomik Örgü-
tlenme”, **Amme İdaresi Dergisi**, C: 39, Sayı: 4, Aralık 2006, s.
75-116.

Tekeli, İlhan-İlkin, Selim, “Devletçilik Dönemi Tarım Politikala-
rı (Modernleşme Çabaları)”, **Türkiye’de Tarımsal Yapılar (1923-**

2000), Der.: Şevket Pamuk, Zafer Toprak, Yurt Yayınları, İstanbul 1988, ss. 37-89.

Tevfik Süleyman, “Karasığır ve Manda”, **1931 Birinci Ziriya Kongresi İhtisas Raporları**, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1931, ss. 1750-1762.

Tezel, Yahya Sezai, **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi: 1923-1950**, Üçüncü baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1994.

Toprak, Zafer, “Türkiye Tarımı ve Yapısal Gelişmeler 1900-1950”, **Türkiye’de Tarımsal Yapılar (1923-2000)**, Der.: Şevket Pamuk, Zafer Toprak, Yurt Yayınları, İstanbul 1988, ss. 19-35.

Türkiye İktisat Kongresi, 1923-İzmir, Haberler-Belgeler-Yorumlar, Haz., A. Gündüz Ökçün, , Ankara Üniversitesi SBF, Yayınları, Ankara 1981.

Ulus Gazetesi, 8 Temmuz 1949.

Yaşa, Memdu, “Zirai Toprak ve Gelirin Vergilendirilmesi”, **İktisadi Kalkınmanın Zirai Cephesi**, Yayına Hazırlayanlar: Ekonomik ve Sosyal Etütler Konferans Heyeti, İstanbul 1965.

Yazıcıoğlu, Turgut-Çağatay, Mecit-Sönmez, Reşit, **Kuruluşunun Yirmi Beşinci Yılında A.Ü. Ziraat Fakültesi**, Ankara Üniversitesi Yay., Ankara 1973.

Zincircioğlu, Öncel, **Türkiye’de Tarım Teşkilatının Tarihçesi**, (yayl. y.), Ankara 1994.

Ziraat Vekâleti Teşkilat ve Vazifelerine Kısa Bir Bakış, Ziraat Vekâleti İzmir Teknik Ziraat Müdürlüğü Yay., İzmir 1954.